

Vaardighedenraamwerk VO-HO

Achtergrond

'Samen werken aan een betere aansluiting'

Het doel van het Rotterdamse Samenwerkingsverband ['Samen werken aan een betere aansluiting'](#) is om studiesucces te verbeteren en uitval terug te dringen. In het voortgezet onderwijs wordt veel aandacht besteed aan vakgerichte kennis en vaardigheden (bijvoorbeeld bij aardrijkskunde, geschiedenis, etc.) en minder aan vakoverstijgende vaardigheden zoals bijvoorbeeld onderzoek doen en creatief denken. De vakgerichte vaardigheden die leerlingen in het voortgezet onderwijs leren sluiten onvoldoende aan bij het onderwijsaanbod van het hbo en de universiteiten. Het is daarom van belang dat er in het voortgezet onderwijs meer aandacht wordt besteed aan hoger onderwijsvaardigheden (ho-vaardigheden). Leerlingen die van de havo of het vwo de overstap maken naar het hoger onderwijs, hebben vaak moeite met onder andere contextrijke opdrachten en onderzoek doen. Dit heeft een negatieve invloed op het studiesucces en leidt tot uitval in het hoger onderwijs.

Onderzoek

De werkgroep Ho-vaardigheden van het Rotterdamse Samenwerkingsverband 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-ho' heeft een uitgebreid literatuuronderzoek gedaan en in kaart gebracht welke vaardigheden zorgen voor een succesvolle overgang van het voortgezet onderwijs naar het hoger onderwijs. Tijdens het proces is er samengewerkt met professoren en onderwijsprofessionals van de Erasmus Universiteit Rotterdam, Hogeschool Rotterdam, Hogeschool Inholland Rotterdam, decanen en docenten van verschillende vo-scholen in de regio Rotterdam en Tilburg University om te zorgen voor een breed gedragen document. Op basis van alle verzamelde data en expertise is het vaardighedenraamwerk ontwikkeld.

Vaardighedenraamwerk

Het vaardighedenraamwerk bestaat uit drie hoofdcategorieën: persoonlijke vaardigheden, sociale vaardigheden en studievaardigheden. Per categorie zijn vaardigheden en deelvaardigheden beschreven.

Het vaardighedenraamwerk is uitgewerkt en geeft een duidelijk overzicht van alle vaardigheden.

De vaardigheden zijn voor docenten uitgewerkt in rubrics en vormen een leerlijn voor leerlingen van de havo en het vwo. Er is een onderverdeling gemaakt tussen einddoelen voor de onderbouw en de bovenbouw voor havo en vwo. De differentiatie tussen havo en vwo is gebaseerd op literatuur. Als op basis van literatuur geen differentiatie tussen havo en vwo aan te geven is, is ervoor gekozen om de complexiteit van de vaardigheden te bepalen door het gebruik van handelingswerkwoorden. Meer informatie over handelingswerkwoorden kunt u [hier](#) vinden. Bij het formuleren van de rubrics is enkel gebruik gemaakt van de verwijswaarden 'hij' en 'zijn'.

Dit staat voor hij/zij/hen.

De rubrics bevatten verdiepende bijlagen voor docenten. De uitwerking van de vaardigheden in die bijlagen zijn zo veel mogelijk op leerlingniveau geschreven zodat het direct als handvat kan worden gebruikt in de praktijk.

De ontwikkelaars van dit vaardighedenraamwerk zijn: Sophie van der Plas-Halin (EUR), Rowan Beijk-Huijgen (EUR), Adrie Oosterom (InHolland) en Herma Verbeij. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Rowan via rowan.huijgen@eur.nl.

Categorie 1: Persoonlijke vaardigheden

1.1 Coping en veerkracht

a. Vertrouwen in eigen kunnen

b. Gevoel van verbondenheid

c. Emotionele reactiviteit

d. Coping strategieën toepassen

1.2 Motivatie

a. Doelen stellen

b. Doeloriëntatie

c. Taakwaarde

1.3 Beslissingen nemen

a. Kansen creëren en aangrijpen

1.4 Waardeontwikkeling

Categorie 1. Persoonlijke vaardigheden	Onderbouw en bovenbouw havo & vwo
1.1. Coping en veerkracht	De leerling...
<p>a. Vertrouwen in eigen kunnen</p> 	<p>Vertrouwen in eigen kunnen Optimisme kijkt positief naar zichzelf, denkt positief en ziet het verleden, heden en de toekomst vanuit een positief daglicht.</p> <p>geeft aan waar hij goed in is, wat zijn sterke kanten zijn en kan zijn situatie zodanig inrichten dat hij die positieve kanten optimaal kan inzetten.</p> <p>past zich aan/gaat flexibel om met wisselende leeromgevingen.</p> <p>maakt effectief gebruik van (kritische) feedback en leert van fouten.</p> <p>houdt vol/zet door ondanks problemen.</p> <p>zet zich in om goede prestaties neer te zetten en successen te behalen.</p> <p>werkt zelfstandig aan het oplossen van vraagstukken waarop meerdere antwoorden en aanpakken mogelijk zijn.</p> <p>Zelfeffectiviteit (self-efficacy) vraagt om een moeilijkere taak.</p> <p>legt een medeleerling uit hoe iets zit.</p> <p>toont behoefte aan (kennis) cognitie.</p> <p>toont (academische) interesse.</p> <p>toont buitenschoolse interesse.</p> <p>Voor zichzelf opkomen (self-advocacy) communiqueert effectief over zijn eigen belangen, verlangens, behoeften en rechten.</p>

Categorie 1. Persoonlijke vaardigheden	Onderbouw en bovenbouw havo & vwo
1.1. Coping en veerkracht	De leerling...
	<p>onderhandelt over zijn eigen belangen, verlangens, behoeften en rechten en komt voor zichzelf op.</p> <p>stelt zich proactief op, neemt weloverwogen beslissingen en draagt verantwoordelijkheid voor die beslissingen.</p> <p>herkent de noodzaak om zelfstandig hulp te zoeken.</p> <p>Aanpassingsvermogen toont het vermogen om zichzelf of zijn gedrag aan te passen wanneer dat nodig is.</p> <p>gaat op een flexibele manier om met lof, tegenslagen en kritiek.</p>
<p>b. Gevoel van verbondenheid</p> 	<p>Gevoel van verbondenheid Vertrouwen ervaart het gevoel van vertrouwen.</p> <p>Steun hecht waarde aan positieve relaties met docenten en medeleerlingen.</p> <p>ervaart toegang tot ondersteuning.</p> <p>Tolerantie stelt zich tolerant op naar anderen.</p>
<p>c. Emotionele reactiviteit</p> 	<p>Emotionele reactiviteit Gevoeligheid onderkent zijn gevoelens.</p> <p>herkent gevoelens en weet daar in verschillende situaties mee om te gaan.</p> <p>Emotioneel herstel herstelt nadat hij emotioneel overstuur is geweest.</p>

<p>Categorie 1. Persoonlijke vaardigheden</p>	<p>Onderbouw en bovenbouw havo & vwo</p>
<p>1.1. Coping en veerkracht</p>	<p>De leerling...</p>
<p>d. Coping strategieën toepassen</p> 	<p>Coping strategieën toepassen plant zijn leven door onder andere de tijd goed in te delen en prioriteiten te stellen.</p> <p>toont het vermogen om goede beslissingen te nemen/keuzes te maken en problemen op te lossen.</p> <p>beheerst de sociale vaardigheid om 'met andere mensen om te gaan' en gaat geen sociaal contact uit de weg.</p> <p>Stressmanagement gaat op een relatief rustige en proactieve manier om met stressvolle situaties. Hierbij kunnen impulsen worden weerstaan of uitgesteld.</p>
<p>Categorie 1. Persoonlijke vaardigheden</p>	<p>Onderbouw en bovenbouw havo & vwo</p>
<p>1.2 Motivatie</p>	<p>De leerling...</p>
<p>a. Doelen stellen</p> 	<p>Doelen stellen bepaalt einddoelen.</p> <p>bekijkt of einddoelen ambitieus en haalbaar zijn.</p> <p>formuleert de einddoelen SMART en uitdagend.</p> <p>formuleert subdoelen.</p> <p>reflecteert op de (sub)doelen en stelt zo nodig bij.</p> <p>kent het verschil tussen leerdoelen en prestatiedoelen</p> <p>Stellen van persoonlijke doelen stelt doelen op die hij wil bereiken in het leven.</p>

Categorie 1. Persoonlijke vaardigheden	Onderbouw en bovenbouw havo & vwo
1.2 Motivatie	De leerling..
<p>b. Doeloriëntatie</p> 	<p>Doeloriëntatie investeert tijd en energie in het schoolwerk/de studie/de taak.</p> <p>zet zich in voor een goede prestatie en probeert het maximale uit zichzelf te halen.</p> <p>verbetert zich continu.</p> <p>gaat zelfstandig aan de slag zonder veel aanmoediging.</p> <p>Doelgericht doorzettingsvermogen committeert zich aan gestelde doelen en prioriteiten, ongeacht de moeilijkheden die in de weg staan. Doelen variëren van langetermijndoelen (bijv. havo- of vwo- diploma halen) tot kortetermijndoelen (bijvoorbeeld elke keer huiswerk af hebben voor wiskunde, zelfs als het vak niet interessant is).</p>
<p>c. Taakwaarde</p> 	<p>Taakwaarde legt uit waarom het belangrijk is om een bepaalde taak goed te kunnen.</p> <p>legt het praktisch nut uit van een taak. (Wat kun je ermee buiten school? Wat kun je er in de toekomst mee?)</p> <p>toont zich geïnteresseerd in de leerstof.</p> <p>benoemt voorbeelden waarbij een bepaalde vaardigheid van pas komt.</p> <p>benoemt positieve gevolgen van het beheersen van een bepaalde vaardigheid.</p> <p>benoemt negatieve gevolgen van het niet beheersen van een bepaalde vaardigheid.</p>

Categorie 1:
Persoonlijke vaardigheden

Categorie 1. Persoonlijke vaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
1.3 Beslissingen nemen	De leerling...	De leerling...
<p>a. Kansen creëren en aangrijpen</p> 	<p>Beslissingen nemen neemt onder begeleiding (of met enige hulp) beslissingen in onzekere/ moeilijke situaties.</p> <p>onderbouwt onder begeleiding keuzes met argumenten</p> <p>Kansen creëren en aangrijpen creëert onder begeleiding kansen voor zichzelf en grijpt deze aan.</p>	<p>Beslissingen nemen neemt zelfstandig (of met enige hulp) beslissingen in onzekere/ moeilijke situaties.</p> <p>onderbouwt zelfstandig keuzes met argumenten.</p> <p>Kansen creëren en aangrijpen creëert kansen voor zichzelf en grijpt deze aan.</p>
Categorie 1. Persoonlijke vaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
1.4 Waardeontwikkeling	De leerling...	De leerling...
	<p>Waardeontwikkeling toont zich enigszins bewust van eigen waarden en normen, opvattingen en talenten.</p> <p>begrijpt verschillende belangen en overtuigingen die mensen kunnen hebben.</p> <p>weegt een en ander af tegen de eigen waarden en algemeen geldende principes.</p>	<p>Waardeontwikkeling toont zich bewust van eigen waarden en normen, opvattingen en talenten.</p> <p>begrijpt verschillende belangen en overtuigingen die mensen kunnen hebben, waaronder ook overtuigingen die van de mening van een groep of van de algemene norm afwijken en gaat hier effectief mee om.</p> <p>formuleert en volgt zelfgekozen principes, ook als die indruisen tegen verwachtingen en regels en stemt het handelen daarop af.</p>

Categorie 2: Sociale vaardigheden

2.1 Interpersoonlijke vaardigheden

a. Peer to peer feedback / interactie

2.3 Interculturele sensitiviteit en competenties

2.2 Samenwerken

a. Reflecteren op eigen identiteit

b. Waarde hechten aan culturele diversiteit

c. Intercultureel communiceren en handelen

a. Organiseren van de sociale omgeving

b. Inzet van samenwerken

2.4 Netwerken

Categorie 2:
Sociale vaardigheden

Categorie 2. Sociale vaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
2.1 Interpersoonlijke vaardigheden	De leerling...	De leerling...
<p>a. Peer to peer feedback/ interactie</p> 	<p>Peer to peer feedback/interactie benoemt verschillende manieren van feedback op basis van inhoud.</p> <p>geeft en ontvangt feedback op een positief-kritische wijze.</p> <p>gebruikt en organiseert de te geven en te ontvangen feedback op constructieve wijze om de eigen prestaties te verbeteren.</p>	<p>Peer to peer feedback/interactie formuleert verschillende manieren van feedback op basis van inhoud, structuur en procedure.</p> <p>geeft en ontvangt relevante feedback in verschillende situaties op positief-kritische wijze.</p> <p>gebruikt en organiseert de te geven en te ontvangen feedback op constructieve wijze om de eigen prestaties en die van anderen te verbeteren en stimuleert anderen om feedback te geven.</p>
Categorie 2. Sociale vaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
2.2 Samenwerken	De leerling...	De leerling...
<p>a. Organiseren van de sociale omgeving</p> 	<p>Organiseren van de sociale omgeving (de leerling weet een fysieke omgeving te vinden of te creëren waarin hij adequaat kan leren) formuleert een hulpvraag onder begeleiding.</p> <p>verkent of een medeleerling samen aan een taak wil werken.</p> <p>benoemt het als medeleerlingen niet taakgericht werken en stelt zich assertief op met betrekking tot de taaksituatie (benoemt het bijvoorbeeld als anderen het leerproces belemmeren en komt daarbij voor zichzelf op).</p>	<p>Organiseren van de sociale omgeving (de leerling weet een fysieke omgeving te vinden of te creëren waarin hij adequaat kan leren) construeert actief een vraag voor hulp of advies.</p> <p>nodigt een medeleerling uit of hij samen aan een taak wil werken.</p> <p>draagt bij aan een taakgerichte omgeving en stelt zich assertief op met betrekking tot de taaksituatie (benoemt als medeleerlingen niet taakgericht werken en zoekt naar een passende oplossing).</p>

Categorie 2. Sociale vaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
2.2 Samenwerken	De leerling...	De leerling...
<p>b. Inzet van samenwerken</p> 	<p>Inzet van samenwerken Doelen, werkplan en werkafspraken formuleren en opstellen: stelt onder begeleiding passende doelen, een passend werkplan en werkafspraken op.</p> <p>communiceert onder begeleiding helder over de doelen, het werkplan en komt de werkafspraken na.</p> <p>Taakverdeling maken: maakt onder begeleiding een heldere taakverdeling en bewaakt de taakverdeling, planning en deadlines.</p> <p>Inzetten van eigen kwaliteiten: benoemt onder begeleiding eigen kwaliteiten, neemt taken op zich die aansluiten bij zijn eigen kwaliteiten, helpt medeleerlingen bij taken waar hij goed in is en draagt met ideeën bij aan het eindproduct.</p> <p>Inbreng van medeleerlingen: luistert naar medeleerlingen en staat open voor hun inbreng, draagt onder begeleiding effectief bij aan het omgaan met meningsverschillen en het oplossen van problemen binnen een groep.</p> <p>Omgaan met veranderende omstandigheden: speelt onder begeleiding in op kansen en bedreigingen, stelt deze vast en is onder begeleiding creatief en realistisch bij het aandragen van bruikbare oplossingen.</p> <p>Gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het eindproduct: draagt bij aan een goede sfeer in de groep en toont enige belangstelling voor andere groepsleden.</p> <p> motiveert groepsleden</p>	<p>Inzet van samenwerken Doelen, werkplan en werkafspraken formuleren en opstellen: stelt zelfstandig passende doelen, een passend werkplan en werkafspraken op.</p> <p>communiceert helder over de doelen, het werkplan en komt de werkafspraken na.</p> <p>Taakverdeling maken: maakt zelfstandig een heldere taakverdeling en bewaakt de taakverdeling, planning en deadlines.</p> <p>Inzetten van eigen kwaliteiten: zet eigen kwaliteiten in, neemt taken op zich die aansluiten bij eigen kwaliteiten, helpt medeleerlingen bij taken waar hij goed in is en draagt met ideeën bij aan het eindproduct.</p> <p>Inbreng van medeleerlingen: luistert naar medeleerlingen en staat open voor hun inbreng, draagt effectief bij aan het omgaan met meningsverschillen en het oplossen van problemen binnen een groep.</p> <p>Omgaan met veranderende omstandigheden: speelt zelfstandig in op kansen en bedreigingen, stelt deze vast en is creatief en realistisch bij het aandragen van bruikbare oplossingen en gaat flexibel om met hindernissen.</p> <p>Gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het eindproduct: draagt bij aan een goede sfeer in de groep en toont belangstelling voor andere groepsleden.</p> <p> motiveert groepsleden en moedigt aan verantwoordelijk te handelen, rekening houdend met de belangen van anderen.</p>

Categorie 2:
Sociale vaardigheden

Categorie 2. Sociale vaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
2.2 Samenwerken	De leerling...	De leerling...
	neemt verantwoordelijkheid voor proces en resultaat en spreekt anderen daarop aan. Evalueert onder begeleiding de verantwoordelijkheden van zichzelf en anderen m.b.t. resultaat en proces.	neemt verantwoordelijkheid voor proces en resultaat en spreekt anderen daarop aan. Evalueert zelfstandig de verantwoordelijkheden van zichzelf en anderen m.b.t. resultaat en proces.

Meer informatie over samenwerken kunt u vinden in: examenprogramma's O&O havo en vwo, zie: Schalk, H., & Bruning, L. (2014). Handreiking schoolexamen Onderzoek & Ontwerpen havo/vwo. Enschede: SLO. <https://www.slo.nl/@4277/handreiking-5/>

Categorie 2. Sociale vaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
2.3 Interculturele sensitiviteit en competenties	De leerling...	De leerling...
a. Reflecteren op eigen identiteit 	Reflecteren op eigen identiteit reflecteert onder begeleiding op eigen waarden en normen, opvattingen en talenten. Is zich daarbij bewust van de eigen individuele en collectieve verantwoordelijkheid in een samenleving	Reflecteren op eigen identiteit reflecteert op eigen waarden en normen, opvattingen en talenten. Is zich daarbij bewust van de eigen individuele en collectieve verantwoordelijkheid in een samenleving
b. Waarde hechten aan culturele diversiteit 	Waarde hechten aan culturele diversiteit onderzoekt onder begeleiding culturele verschijnselen (materieel en immaterieel) en verschillen vanuit eigen perspectief. toont belangstelling voor opvattingen en leefstijl van anderen. benoemt onder begeleiding verschillen vanuit (culturele of historische) context, verplaatst zich in mensen met een andere cultuur.	Waarde hechten aan culturele diversiteit onderzoekt culturele verschijnselen (materieel en immaterieel) en verschillen vanuit eigen perspectief. toont belangstelling voor opvattingen en leefstijl van anderen. benoemt verschillen vanuit (culturele of historische) context, verplaatst zich in mensen met een andere cultuur en ziet welke kansen hier liggen voor de eigen cultuur.

Categorie 2:
Sociale vaardigheden

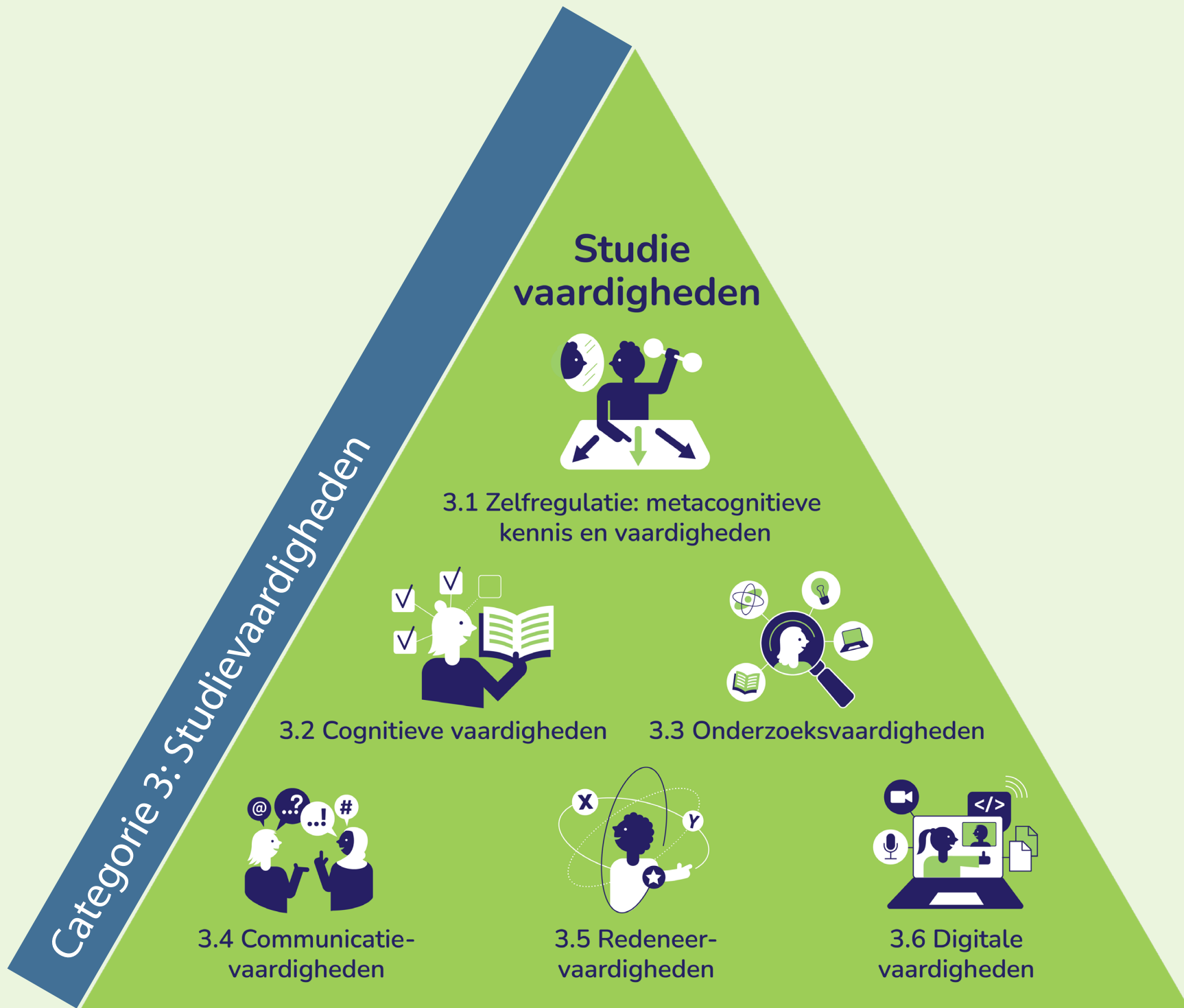

Categorie 2. Sociale vaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
2.3 Interculturele sensitiviteit en competenties	De leerling...	De leerling...
	<p>controleert onder begeleiding eigen gedrag en weet wat voor gedrag passend is in complexe situaties met (onbekende) anderen (bijvoorbeeld bij bepaalde tradities, gebruik van formele of schriftelijke taal).</p> <p>toont respect voor andermans waarden en normen, meningen en werkwijzen.</p> <p>reflecteert onder begeleiding op de verschillen en communiceert daarover, ziet eigen opvattingen en leefstijl niet als enige waarheid.</p>	<p>controleert eigen gedrag en weet wat voor gedrag passend is in complexe situaties met (onbekende) anderen (bijvoorbeeld bij bepaalde tradities, gebruik van formele of schriftelijke taal).</p> <p>toont respect voor andermans waarden en normen, meningen en werkwijzen.</p> <p>reflecteert op de verschillen en communiceert daarover, ziet eigen opvattingen en leefstijl niet als enige waarheid.</p>
<p>c. Intercultureel communiceren en handelen</p> 	<p>Intercultureel communiceren en handelen herkent gedragsregels in verschillende sociale situaties.</p> <p>toont een open en positieve houding naar anderen, luistert naar en reageert onder begeleiding vanuit respect en begrip op anderen in verschillende sociale en culturele situaties.</p> <p>benoemt aspecten van communicatie die kunnen leiden tot begrip en onbegrip tussen culturen (bijvoorbeeld hoor en wederhoor; vooroordelen en stereotypen).</p>	<p>Intercultureel communiceren en handelen toont gedragsregels in verschillende sociale situaties.</p> <p>toont een open en positieve houding naar anderen, luistert naar en reageert vanuit respect en begrip op anderen in verschillende sociale en culturele situaties.</p> <p>formuleert aspecten van communicatie die kunnen leiden tot begrip en onbegrip tussen culturen (bijvoorbeeld hoor en wederhoor; vooroordelen en stereotypen).</p>

Categorie 2:
Sociale vaardigheden

Categorie 2. Sociale vaardigheden	Onderbouw havo & vwo	Bovenbouw havo & vwo
2.4 Netwerken	De leerling...	De leerling...
	<p>Netwerken verkent nieuwe contacten, weet hoe hij nieuwe mensen kan leren kennen en probeert deze te onderhouden om eigen ambities te realiseren.</p> <p>verkent de mensen in het netwerk die verder kunnen helpen met het uitbreiden van het netwerk en betekent ook iets voor andere mensen in het netwerk.</p> <p>laat na aanmoediging aan anderen zien waar hij goed in is, waar zijn kwaliteiten liggen en wat hij belangrijk vindt.</p> <p>verwoord welke ambities hij heeft en zoekt onder begeleiding hulp om deze ambities te realiseren.</p>	<p>Netwerken maakt nieuwe contacten en onderhoudt de contacten in het netwerk om informatie en steun te verkrijgen om de eigen ambities te realiseren.</p> <p>breidt de contacten van het netwerk uit en betekent iets voor de mensen in zijn netwerk.</p> <p>laat aan anderen duidelijk zien waar hij goed in is, waar zijn kwaliteiten liggen en wat hij belangrijk vindt.</p> <p>verwoord welke ambities hij heeft en zoekt hulp om deze ambities te realiseren.</p>
<p>Gebaseerd op de volgende bronnen:</p> <ol style="list-style-type: none"> Curriculum.nu & SLO. (2018). Handreiking brede vaardigheden. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/04/Rapport-Handreiking-brede-vaardigheden.pdf SLO. (2016). Karakteristieken en kerndoelen. Onderbouw voorgezet onderwijs. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van https://www.slo.nl/?ActLbl=karacteristieken&ActItdt=6310 SLO. (2025). Clusters van vaardigheden in het landelijke curriculum. Geraadpleegd op 7 mei 2025 van https://www.slo.nl/thema/meer/vaardigheden-landelijke-curriculum/clusters-vaardigheden-landelijke-curr/ Schalk, H., & Bruning, L. (2014). Handreiking schoolexamen Onderzoek & Ontwerpen havo/vwo. Enschede: SLO. 		

Categorie 3: Studievaardigheden

a. Inzet van algemene metacognitieve kennis

b. Inzet van persoonlijke metacognitieve kennis

c. Zelfmanagement

3.1 Zelfregulatie: metacognitieve kennis en vaardigheden

d. Omgeving managen

f. Zelfstudie, monitoren en controleren

e. Plannen en voorspellen

g. Evalueren

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
<p>Vaardigheid: 3.1 Zelfregulatie: metacognitieve kennis en vaardigheden</p>	<p>De leerling...</p>	<p>De leerling...</p>
<p>a. Inzet van algemene metacognitieve kennis</p> 	<p>Inzet van algemene metacognitieve kennis staat stil bij hoe je het leren het beste kan aanpakken.</p> <p>beschrijft op welke manier een bepaalde taak het beste kan worden uitgevoerd of een bepaald probleem kan worden opgelost.</p>	<p>Inzet van algemene metacognitieve kennis staat stil bij hoe je het leren het beste kan aanpakken en legt uit hoe je een leeractiviteit het beste aanpakt.</p> <p>legt uit op welke manier het best een bepaalde taak kan worden uitgevoerd of een bepaald probleem kan worden opgelost.</p>
<p>b. Inzet van persoonlijke metacognitieve kennis</p> 	<p>Herkennen van eigen sterkte en zwaktes benoemt wat moeilijk of makkelijk is aan een opdracht en waarom en waar nog vaker mee moet worden geoefend.</p> <p>benoemt wat over een bepaald onderwerp bekend is en wat nog niet.</p> <p>herkent hoe je dingen het beste onthoudt.</p> <p>Voorkeur in aanpak benoemt wat de beste of snelste manier is om een bepaalde taak uit te voeren.</p> <p>benoemt keuzes met betrekking tot het eigen leerproces en eigen handelen onder begeleiding van anderen en legt uit hoe je een opdracht tot een goed einde brengt.</p>	<p>Herkennen van eigen sterktes en zwaktes legt uit wat moeilijk of makkelijk is aan een opdracht en waarom, waar nog vaker mee moet worden geoefend en maakt een plan om dit te doen.</p> <p>omschrijft wat over een bepaald onderwerp bekend is, wat nog niet en maakt een plan om nieuwe kennis op te doen.</p> <p>licht toe hoe je dingen het best onthoudt en past dit toe in verschillende situaties.</p> <p>Voorkeur in aanpak omschrijft wat de beste of snelste manier is om een bepaalde taak uit te voeren.</p> <p>formuleert keuzes met betrekking tot het eigen leerproces en eigen handelen, legt uit hoe je een opdracht tot een goed einde brengt en benoemt sterke punten en verbeterpunten.</p>

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
<p>Vaardigheid: 3.1 Zelfregulatie: metacognitieve kennis en vaardigheden</p>	<p>De leerling...</p>	<p>De leerling...</p>
<p>c. Zelfmanagement</p> 	<p>Zelfmanagement werkt onder begeleiding gericht aan een doel, ook al is de weg daarnaartoe saai of lastig.</p> <p>voert iets wat is mislukt nog een keer uit.</p> <p>verwerkt een taak en probeert zich niet af te laten afleiden door een medeleerling.</p>	<p>Zelfmanagement werkt zelfstandig gericht aan een doel, ook al is de weg daarnaartoe saai of lastig.</p> <p>voert iets wat is mislukt nog een keer uit en kan omgaan met fouten.</p> <p>verwerkt een taak zelfstandig zonder zich te laten afleiden door een medeleerling.</p>
<p>d. Omgeving managen</p> 	<p>Omgeving managen herkent de prikkels die je nodig hebt of moet vermijden om goed te leren.</p> <p>krijgt inzicht in welke omgeving helpt bij het leren.</p> <p>zoekt doelgericht de informatie die nodig is voor het leren.</p> <p>denkt na over welke hulp en middelen nodig zijn om een taak uit te kunnen voeren.</p>	<p>Omgeving managen gebruikt de prikkels die je nodig hebt of moet vermijden om goed te leren.</p> <p>gaat op eigen initiatief naar een omgeving die stimulerend werkt bij het leren.</p> <p>zoekt doelgericht de informatie die nodig is voor het leren.</p> <p>vraagt hulp en gebruikt middelen die nodig zijn om een taak uit te kunnen voeren.</p>
<p>e. Plannen en voorspellen</p> 	<p>Plannen en voorspellen gebruikt de agenda, bereid de werkplek voor, voert werk redelijk gestructureerd uit en levert meestal werk op tijd in.</p> <p>Taak inventariseren zoekt uit wat er gedaan moet worden voor een taak.</p> <p>Stellen van eigen leer- prestatiedoelen benoemt bij de leerdoelen wat hij moet kunnen aan het eind van een periode of voor een toets.</p>	<p>Plannen en voorspellen gebruikt de agenda zorgvuldig, zorgt voor een nette werkplek, voert werk gestructureerd uit en levert werk op tijd in.</p> <p>Taak inventariseren zoekt uit wat er gedaan moet worden voordat hij aan de uitwerking van een taak begint.</p> <p>Stellen van eigen leer- prestatiedoelen formuleert bij de leerdoelen wat hij moet kunnen aan het eind van een periode of voor een toets.</p>

Categorie 3: Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
Vaardigheid: 3.1 Zelfregulatie: metacognitieve kennis en vaardigheden	De leerling...	De leerling...
	<p>benoemt prestatiedoelen en streeft ernaar een hoger beheersingsniveau te laten zien.</p> <p>Studieplanning/ tijdsmanagement Reële tijdsplanning maken: maakt een weekplanning en maakt daarbij een goede inschatting van de benodigde tijd en de volgorde van de activiteiten.</p> <p>Deadlines en resultaten opnemen: schrijft onder begeleiding in de planning op wanneer iets (ook tussentijds) af moet zijn.</p> <p>Planning nakomen: houdt zich aan de planning, werkt de planning in juiste volgorde af, past de planning aan bij belemmeringen en meldt het wanneer iets niet lukt.</p>	<p>formuleert prestatiedoelen en streeft ernaar om een hoger beheersingsniveau te laten zien.</p> <p>Studieplanning/ tijdsmanagement Reële tijdsplanning maken: maakt weekplanningen en langere termijnplanning en maakt daarbij een goede inschatting van de benodigde tijd en de volgorde van de activiteiten.</p> <p>Deadlines en resultaten opnemen: neemt in de planning op wanneer iets (ook tussentijds) af moet zijn.</p> <p>Planning nakomen: houdt zich aan de planning, werkt de planning in juiste volgorde zelfstandig af, herziet de plannen bij belemmeringen, tegenslag, nieuwe informatie of gebleken fouten en meldt het wanneer iets niet lukt.</p>
<p>f. Zelfstudie, monitoren en controleren</p> 	<p>Zelfstudie voert opdrachten onder begeleiding uit en maakt huiswerk, luistert en participeert aan de hand van concrete richtlijnen.</p> <p>verwerkt doelgericht (geconcentreerd en taakgericht) korte, eenvoudige taken aan de hand van concrete richtlijnen (eventueel met externe motivatie).</p> <p>Taakinitiatief nemen begint op tijd aan een taak.</p> <p>Taakstrategieën toepassen verkent de taken onder begeleiding en stelt nuttige leermethoden vast. De leerling verzint bijvoorbeeld ezelsbruggetjes om iets te onthouden.</p>	<p>Zelfstudie bereidt zich zelfstandig voor op toetsen, maakt huiswerk, voert opdrachten uit, luistert en participeert actief.</p> <p>voert taken zelfstandig, geconcentreerd en doelgericht uit en motiveert zichzelf.</p> <p>Taakinitiatief nemen begint proactief op tijd aan een taak op een efficiënte wijze.</p> <p>Taakstrategieën toepassen analyseert de taken zelfstandig en stelt nuttige leermethoden vast. De leerling verzint bijvoorbeeld ezelsbruggetjes om iets te onthouden.</p>

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
Vaardigheid: 3.1 Zelfregulatie: metacognitieve kennis en vaardigheden	De leerling...	De leerling...
	<p>Ordenen en aanpassen ordent en herschikt de leermiddelen (van tevoren) onder begeleiding om het leren te verbeteren.</p> <p>Monitoren en controleren verkent bij een schriftelijke meerkeuzevraag eerst alle antwoordalternatieven.</p> <p>inventariseert tijdens een opdracht of deze nog begrepen wordt.</p> <p>formuleert tijdens het leren vragen over hoe het gaat en formuleert hulpvragen als hij merkt dat hij vastloopt.</p> <p>vergelijkt de eigen werkwijze van een taak met die van medeleerlingen.</p> <p>Volgehouden aandacht/flexibel werken voert onder begeleiding een taak uit en probeert aandacht te geven aan een situatie, ondanks afleiding, vermoeidheid of verveling.</p> <p>herziet onder begeleiding de plannen bij belemmeringen, tegenslag, nieuwe informatie of gebleken fouten, heeft het aanpassingsvermogen om met veranderende omstandigheden om te gaan en te schakelen van de ene naar de andere (onverwachte) situatie.</p> <p>Open staan voor mogelijk falen tijdens het leerproces staat open voor bedreigingen (fouten) en beschouwt fouten (ook) als iets waar je van kunt leren.</p>	<p>Ordenen en aanpassen ordent en herschikt zelfstandig de leermiddelen (van tevoren) om het leren te verbeteren.</p> <p>Monitoren en controleren bekijkt bij een schriftelijke meerkeuzevraag eerst alle antwoordalternatieven.</p> <p>stelt tijdens een opdracht vast of deze nog begrepen wordt.</p> <p>stelt zichzelf tijdens het leren vragen over het leerproces, formuleert hulpvragen als hij merkt dat hij vastloopt en maakt een plan over hoe hij de antwoorden kan vinden.</p> <p>analyseert de eigen werkwijze van een taak en vergelijkt dit met die van medeleerlingen.</p> <p>Volgehouden aandacht/flexibel werken voert een taak zelfstandig uit en blijft aandacht geven aan een situatie, ondanks afleiding, vermoeidheid of verveling.</p> <p>herziet zelfstandig de plannen bij belemmeringen, tegenslag, nieuwe informatie of gebleken fouten, heeft het aanpassingsvermogen om met veranderende omstandigheden om te gaan en te schakelen van de ene naar de andere (onverwachte) situatie</p> <p>Open staan voor mogelijk falen tijdens het leerproces staat open voor bedreigingen (fouten), onderzoekt de fouten en interpreteert fouten (ook) als bron voor verbetering van het leerproces.</p>

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
<p>Vaardigheid: 3.1 Zelfregulatie: metacognitieve kennis en vaardigheden</p>	<p>De leerling...</p>	<p>De leerling...</p>
<p>g. Evalueren</p> 	<p>Evalueren stelt onder begeleiding vast wat goed ging en wat beter kan.</p> <p>verwoordt na een taak wat hij de volgende keer weer zo gaat doen en wat hij anders wil aanpakken.</p> <p>benoemt onder begeleiding de eigen rol en verantwoordelijkheden, oordeelt kritisch over zichzelf, kent eigen grenzen, vormt zich een beeld van eigen capaciteiten en benoemt nieuwe ambities.</p> <p>schat na een toets of een ander beoordelingsmoment in hoe het is gegaan, verwoordt onder begeleiding na een beoordeling welke fouten er zijn gemaakt en wat er beter had gekund en vormt een redelijk accuraat beeld.</p> <p>Reflectie op resultaat/leerpunten Reflecteren op resultaat stelt de eigen prestatie vast, legt uit of de doelen zijn behaald en benoemt of de resultaten voldoen aan de kwaliteitseisen.</p> <p>Reflecteren op leerpunten legt onder begeleiding reflectie vast, bewijst eigen capaciteiten, ordent bewijzen van het leerproces inzichtelijk, geeft relevante informatie voor het doel (intake, POP-gesprek, toets) en presenteert zichzelf overtuigend.</p> <p>Zichzelf monitoren licht toe hoe de stappen VOOR, TIJDENS en NA bij het uitvoeren van opdrachten zijn verlopen.</p>	<p>Evalueren stelt zelfstandig vast wat goed ging en wat de volgende keer beter kan.</p> <p>legt na een taak uit wat hij de volgende keer weer zo gaat doen en wat hij anders wil aanpakken.</p> <p>toont bewustzijn van de eigen rol en verantwoordelijkheden, oordeelt kritisch over zichzelf, kent eigen grenzen, vormt zich een beeld van eigen capaciteiten en formuleert nieuwe ambities.</p> <p>stelt na een toets of een ander beoordelingsmoment vast hoe het is gegaan, analyseert zelfstandig na een beoordeling de fouten en wat er beter had gekund en vormt een accuraat beeld.</p> <p>Reflectie op resultaat/leerpunten Reflecteren op resultaat analyseert de eigen prestatie, legt uit of de doelen zijn behaald en verwoordt of de resultaten voldoen aan de kwaliteitseisen.</p> <p>Reflecteren op leerpunten legt zelfstandig reflectie vast, bewijst eigen capaciteiten, ordent bewijzen van het leerproces inzichtelijk, geeft relevante informatie voor het doel (intake, POP-gesprek, toets) en presenteert zichzelf overtuigend.</p> <p>Zichzelf monitoren licht het verloop van de opdracht in zijn totaliteit toe.</p>

Categorie 3: Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
Vaardigheid: 3.1 Zelfregulatie: metacognitieve kennis en vaardigheden	De leerling...	De leerling...
	licht toe hoe hij is gegroeid in het zelf reguleren van opdrachten en benoemt onder begeleiding hoe hij verder kan groeien in het zelf reguleren van taken.	legt uit hoe hij is gegroeid in het zelf reguleren van opdrachten en maakt voorstellen over hoe hij verder kan groeien in het zelf reguleren van taken, ook in het dagelijks leren en het dagelijks leven.
<p>Gebaseerd op de volgende bronnen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Curriculum.nu & SLO. (2018). Handreiking brede vaardigheden. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/04/Rapport-Handreiking-brede-vaardigheden.pdf 2. SLO. (2016). Karakteristieken en kerndoelen. Onderbouw voorgezet onderwijs. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van https://www.slo.nl/?ActLbl=karakteristieken&Actlmltd=6310 3. SLO. (2025). Clusters van vaardigheden in het landelijke curriculum. Geraadpleegd op 7 mei 2025 van https://www.slo.nl/thema/meer/vaardigheden-landelijke-curriculum/clusters-vaardigheden-landelijke-curr/ 4. Schalk, H., & Bruning, L. (2014). Handreiking schoolexamen Onderzoek & Ontwerpen havo/vwo. Enschede: SLO 		

Categorie 3: Studievaardigheden

a. Elaboratievaardigheden

3.2 Cognitieve vaardigheden (strategieën)

b. Organisatievaardigheden

c. Herhalingsvaardigheden

Categorie 3: Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
3.2 Cognitieve vaardigheden (strategieën)	De leerling...	De leerling...
a. Elaboratievaardigheden 	Elaboratievaardigheden kiest onder begeleiding de juiste elaboratievaardigheid en past deze toe.	Elaboratievaardigheden kiest de juiste elaboratievaardigheid en past deze toe.
	Zie bijlagen: Strategieën bij effectief diepte verwerken Strategieën bij het bestuderen van teksten Strategieën bij schrijfp opdrachten	
b. Organisatievaardigheden 	Organisatievaardigheden kiest onder begeleiding de juiste organisatievaardigheid en past deze toe.	Organisatievaardigheden kiest de juiste organisatievaardigheid en past deze toe.
	Zie bijlagen: Strategieën die helpen bij het structureren van de leerstof	
c. Herhalingsvaardigheden 	Herhalingsvaardigheden kiest onder begeleiding de juiste herhalingsvaardigheid en past deze toe.	Herhalingsvaardigheden kiest de juiste herhalingsvaardigheid en past deze toe.
	Zie bijlagen: Strategieën die helpen bij het herhalen van de leerstof.	
Extra bijlage: Strategieën die helpen bij het studeren		
Gebaseerd op de volgende bronnen: <ol style="list-style-type: none"> Curriculum.nu & SLO. (2018). Handreiking brede vaardigheden. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/04/Rapport-Handreiking-brede-vaardigheden.pdf SLO. (2016). Karakteristieken en kerndoelen. Onderbouw voorgezet onderwijs. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van https://www.slo.nl/?ActLbl=karakteristieken&ActImltdt=6310 SLO. (2025). Clusters van vaardigheden in het landelijke curriculum. Geraadpleegd op 7 mei 2025 van https://www.slo.nl/thema/meer/vaardigheden-landelijke-curriculum/clusters-vaardigheden-landelijke-curr/ Schalk, H., & Bruning, L. (2014). Handreiking schoolexamen Onderzoek & Ontwerpen havo/vwo. Enschede: SLO 		

Categorie 3: Studievaardigheden

a. Stappenplan onderzoek/
Verwonderen (onderwerp kiezen)

b. Stappenplan onderzoek/
Verkennen

c. Stappenplan onderzoek/
Onderzoek opzetten

3.3 Onderzoeksvaardigheden

d. Stappenplan onderzoek/
Onderzoek uitvoeren

f. Stappenplan onderzoek/
Delen van onderzoek

e. Stappenplan onderzoek/
Concluderen

g. Stappenplan onderzoek/
Evalueren

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.3. Onderzoeksvaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
<p>a. Stappenplan onderzoek/ Verwonderen (onderwerp kiezen)</p> 	<p>Onderwerp kiezen bekijkt met een nieuwsgierige blik de wereld om zich heen.</p> <p>formuleert overal nieuwsgierige vragen over.</p> <p>verwondert zich over zijn eigen leefomgeving.</p> <p>kiest voor bekende onderwerpen en ideeën.</p> <p>formuleert een goed/passend onderwerp en is in staat om een onderwerp te kiezen wat bij zijn vermogen past.</p> <p>Probleem definiëren stelt probleem vast en beschrijft het probleem.</p>	<p>Onderwerp kiezen analyseert met een nieuwsgierige blik de wereld om zich heen.</p> <p>stelt nieuwsgierige vragen op.</p> <p>verwondert zich over zijn eigen leefomgeving en abstracte onderwerpen.</p> <p>kiest met enige begeleiding nieuwe onderwerpen en ideeën.</p> <p>kiest een goed/passend onderwerp wat bij zijn vermogen past</p> <p>Probleem definiëren stelt probleem vast en ontleedt dit vervolgens systematisch in elementen.</p>	<p>Onderwerp kiezen bekijkt met een nieuwsgierige blik de wereld om zich heen.</p> <p>formuleert overal nieuwsgierige vragen over.</p> <p>verwondert zich over zijn eigen leefomgeving.</p> <p>kiest met enige begeleiding nieuwe onderwerpen en ideeën.</p> <p>kiest een goed/passend onderwerp wat bij zijn vermogen past.</p> <p>Probleem definiëren stelt probleem vast en beschrijft het probleem.</p>	<p>Onderwerp kiezen analyseert met een nieuwsgierige blik de wereld om zich heen.</p> <p>formuleert diverse nieuwsgierige vragen, ook vanuit andere perspectieven.</p> <p>verwondert zich over zijn eigen leefomgeving en abstracte onderwerpen.</p> <p>kiest voor onbekende onderwerpen; komt zelf met nieuwe ideeën.</p> <p>kiest een goed/passend onderwerp wat bij zijn vermogen past. Dit onderwerp is voldoende afgebakend en is vernieuwend.</p> <p>Probleem definiëren stelt probleem vast en ontleedt dit vervolgens systematisch in elementen.</p>
<p>b. Stappenplan onderzoek/ Verkennen</p> 	<p>Probleem verkennen verkent welke onderzoeken al eerder zijn uitgevoerd die te maken hebben met het onderwerp.</p>	<p>Probleem verkennen onderzoekt welke onderzoeken al eerder zijn uitgevoerd die te maken hebben met het onderwerp.</p>	<p>Probleem verkennen verkent welke onderzoeken al eerder zijn uitgevoerd die te maken hebben met het onderwerp.</p>	<p>Probleem verkennen onderzoekt welke onderzoeken al eerder zijn uitgevoerd die te maken hebben met het onderwerp en gebruikt de kennis om het eigen onderzoek richting te geven.</p>

Categorie 3:
Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.3. Onderzoeksvaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	<p>formuleert onder begeleiding vragen over wat nog niet is onderzocht.</p> <p>verzamelt informatie over een probleem door experts te raadplegen of best practices te bekijken.</p> <p>Literatuuronderzoek plegen zoekt op eenvoudige en eenzijdige manier naar informatie (Google) of krijgt bronnen aangereikt.</p> <p>Informatiebronnen gebruiken leest de gevonden informatie en verbindt de informatie uit verschillende bronnen.</p> <p>raadpleegt een paar verschillende soorten bronnen.</p>	<p>formuleert onder begeleiding vragen over wat nog niet is onderzocht die onderzoekbaar zijn.</p> <p>construeert onder begeleiding een eigen kijk op een probleem door experts te raadplegen of best practices te bekijken.</p> <p>Literatuuronderzoek plegen zoekt informatie via meer specifieke zoekmethoden (zoals Google Scholar).</p> <p>Informatiebronnen gebruiken analyseert, vergelijkt en verbindt informatie uit verschillende bronnen.</p> <p>geeft globaal aan uit welke bronnen inzicht en kennis afkomstig is; is zich bewust van de noodzaak van integriteit. Gebruikte bronnen zijn relevant en betrouwbaar.</p>	<p>formuleert onder begeleiding vragen over wat nog niet is onderzocht.</p> <p>vormt een eigen kijk op een probleem door experts te raadplegen of best practices te bekijken.</p> <p>Literatuuronderzoek doen zoekt op eenvoudige en eenzijdige manier naar informatie (Google) en via meer specifieke zoekmethoden (zoals Google Scholar).</p> <p>Informatiebronnen gebruiken leest de gevonden informatie en verbindt de informatie uit verschillende bronnen.</p> <p>raadpleegt een paar verschillende soorten bronnen.</p>	<p>formuleert vragen over wat nog niet is onderzocht die onderzoekbaar zijn.</p> <p>construeert een eigen kijk op een probleem door experts te raadplegen of best practices te bekijken.</p> <p>Literatuuronderzoek doen zoekt systematisch en op gevarieerde wijze naar bronnen. Zoekt informatie van boeken, artikelen, internet, personen e.d. en verwerkt en vergelijkt de gevonden informatie.</p> <p>Informatiebronnen gebruiken analyseert, vergelijkt en verbindt informatie uit verschillende bronnen; legt de link naar het eigen onderzoek.</p> <p>geeft volledig aan uit welke bronnen inzicht en kennis afkomstig is; is doordrongen van de noodzaak van integriteit. Gebruikte bronnen zijn relevant en betrouwbaar.</p>

Categorie 3:
Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.3. Onderzoeksvaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	<p>maakt gebruik van citaten en parafrasering.</p> <p>verwijst soms naar bronnen.</p> <p>Onderzoeksvraag en hypothese formuleren formuleert met hulp hoofd- en deelvragen die voldoen aan één van de eisen (specifiek, eenduidig, meetbaar, uitvoerbaar).</p> <p>formuleert verwachtingen op basis van voorkennis.</p>	<p>maakt meestal correct gebruik van citaten en parafrasering.</p> <p>verwijst min of meer consequent naar bronnen.</p> <p>Onderzoeksvraag en hypothese formuleren formuleert met enige bijsturing hoofd- en deelvragen die voldoen aan het merendeel van de eisen (specifiek, eenduidig, meetbaar, uitvoerbaar).</p> <p>formuleert verwachtingen (indien van toepassing) op basis van gefundeerde voorkennis, waarin de meeste te onderzoeken factoren benoemd worden.</p>	<p>maakt (meestal) gebruik van citaten en parafrasering.</p> <p>verwijst (soms) naar bronnen.</p> <p>Onderzoeksvraag en hypothese formuleren formuleert met enige bijsturing hoofd- en deelvragen die voldoen aan het merendeel van de eisen (specifiek, eenduidig, meetbaar, uitvoerbaar).</p> <p>formuleert verwachtingen (indien van toepassing) op basis van gefundeerde voorkennis, waarin de meeste te onderzoeken factoren benoemd worden.</p>	<p>citeert en parafraseert informatie uit bronnen correct.</p> <p>verwijst consequent naar bronnen op grond van een academische verwijzingsstijl.</p> <p>Onderzoeksvraag en hypothese formuleren formuleert zelfstandig hoofd en deelvragen die aan alle eisen van een goede onderzoeksvraag voldoen (specifiek, eenduidig, meetbaar en uitvoerbaar zijn).</p> <p>formuleert hypothesen (indien van toepassing) die aansluiten bij de onderzoeksvraag, die te controleren zijn aan de hand van de resultaten en die onderbouwd zijn met brononderzoek.</p>
<p>c. Stappenplan onderzoek/ Onderzoek opzetten</p> 	<p>Onderzoeksmethode kiezen kiest onder begeleiding voor een bepaalde onderzoeksmethode (kwalitatief of kwantitatief).</p>	<p>Onderzoeksmethode kiezen maakt een verantwoorde keuze voor een onderzoeksmethode (kwalitatief of kwantitatief).</p>	<p>Onderzoeksmethode kiezen kiest onder begeleiding voor een bepaalde onderzoeksmethode (kwalitatief of kwantitatief).</p>	<p>Onderzoeksmethode kiezen maakt een verantwoorde keuze voor een onderzoeksmethode (kwalitatief of kwantitatief) en kan dit onderbouwen.</p>

Categorie 3:
Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.3. Onderzoeksvaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	<p>Onderzoeksplan maken stelt een summier onderzoeksplan met o.a. gekozen onderzoeksmethode en planning op.</p>	<p>Onderzoeksplan maken stelt een passend en volledig onderzoeksplan met o.a. verantwoording onderzoeksmethode en planning op.</p>	<p>Onderzoeksplan maken stelt een summier onderzoeksplan met o.a. gekozen onderzoeksmethode en planning op.</p>	<p>Onderzoeksplan maken stelt een passend en volledig onderzoeksplan met o.a. verantwoording onderzoeksmethode en planning op.</p>
<p>d. Stappenplan onderzoek/ Onderzoek uitvoeren</p> 	<p>Onderzoeksgegevens verzamelen verzamelt onder begeleiding correct en systematisch bestaande en/of eigen onderzoeksgegevens.</p> <p>Analyse maken van data maakt onder begeleiding een eenvoudige analyse van de onderzoeksgegevens.</p>	<p>Onderzoeksgegevens verzamelen verzamelt correct en systematisch bestaande en/of eigen onderzoeksgegevens.</p> <p>Analyse maken van data maakt een analyse van de gegevens en vergelijkt de gegevens van verschillende onderzoeksinstrumenten.</p>	<p>Onderzoeksgegevens verzamelen verzamelt onder begeleiding correct en systematisch bestaande en/of eigen onderzoeksgegevens.</p> <p>Analyse maken van data maakt onder begeleiding een eenvoudige analyse van de onderzoeksgegevens en vergelijkt de gegevens van verschillende onderzoeksinstrumenten.</p>	<p>Onderzoeksgegevens verzamelen verzamelt correct en systematisch bestaande en/of eigen onderzoeksgegevens en legt dit nauwkeurig vast.</p> <p>Analyse maken van data maakt een uitgebreide analyse van de gegevens, vergelijkt de gegevens van de verschillende instrumenten en relateert ze aan de theoretische bronnen.</p>
<p>e. Stappenplan onderzoek/ Concluderen</p> 	<p>Conclusies trekken licht de onderzoeksmethode en resultaten toe.</p> <p>geeft een eenvoudig onderbouwd antwoord op de onderzoeksvragen.</p> <p>beschrijft de resultaten van het onderzoek en koppelt dit aan de bestaande literatuur.</p>	<p>Conclusies trekken rapporteert over de onderzoeksmethode en resultaten en onderbouwt dit.</p> <p>geeft een onderbouwd antwoord op de onderzoeksvragen.</p> <p>bediscussieert de resultaten van het onderzoek en koppelt dit aan bestaande literatuur.</p>	<p>Conclusies trekken licht de onderzoeksmethode en resultaten toe.</p> <p>geeft een eenvoudig onderbouwd antwoord op de onderzoeksvragen.</p> <p>beschrijft de resultaten van het onderzoek en koppelt dit aan de bestaande literatuur.</p>	<p>Conclusies trekken rapporteert over de onderzoeksmethode en resultaten en onderbouwt dit.</p> <p>geeft een volledig onderbouwd antwoord op de onderzoeksvragen.</p> <p>bediscussieert de resultaten van het onderzoek en koppelt dit aan bestaande literatuur.</p>

Categorie 3:
Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.3. Onderzoeksvaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	<p>formuleert onder begeleiding conclusies uit verzamelde info.</p> <p>Verband theorie/praktijk leggen verwoordt verband tussen theorie en praktijk.</p> <p>Discussie geeft advies voor vervolgonderzoek.</p>	<p>trekt logische conclusies uit verzamelde info en onderbouwt deze.</p> <p>Verband theorie/praktijk leggen legt verband tussen theorie en praktijk.</p> <p>Discussie formuleert de sterke en zwakke punten van het onderzoek, geeft de beperkingen en de aanbevelingen voor vervolgonderzoek aan.</p>	<p>formuleert conclusies uit verzamelde info.</p> <p>Verband theorie/praktijk leggen verwoordt verband tussen theorie en praktijk.</p> <p>Discussie geeft advies voor vervolgonderzoek.</p>	<p>trekt logische conclusies uit verzamelde info en onderbouwt deze.</p> <p>Verband theorie/praktijk leggen legt verband tussen theorie en praktijk en onderbouwt dit.</p> <p>Discussie analyseert de sterke en zwakke punten van het onderzoek, geeft de beperkingen en de aanbevelingen voor vervolgonderzoek aan.</p>
<p>f. Stappenplan onderzoek/ Delen van onderzoek</p> 	<p>Onderzoekresultaten helder weergeven geeft resultaten weer in tekst en gebruikt soms tabellen en figuren.</p> <p>schrijft een eenvoudig onderzoeksverslag.</p> <p>Presenteren (Zie rubric Communicatievaardigheden)</p>	<p>Onderzoekresultaten helder weergeven geeft resultaten weer in tekst en gebruikt tabellen en figuren wanneer dat relevant is.</p> <p>schrijft een onderzoeksverslag.</p> <p>Presenteren (Zie rubric Communicatievaardigheden)</p>	<p>Onderzoekresultaten helder weergeven geeft resultaten weer in tekst en gebruikt tabellen en figuren wanneer dat relevant is.</p> <p>schrijft een onderzoeksverslag dat grotendeels volgens academische conventies opgebouwd is.</p> <p>Presenteren (Zie rubric Communicatievaardigheden)</p>	<p>Onderzoekresultaten helder weergeven geeft resultaten helder weer in tekst en gebruikt wanneer dat relevant is tabellen en figuren in samenhang met de tekst (volgens academische conventies; met nummer en titel; en bijbehorende verwijzingen).</p> <p>schrijft een onderzoeksverslag volgens academische conventies waarin alle informatie goed vindbaar en eenvoudig interpreteerbaar is.</p> <p>Presenteren (Zie rubric Communicatievaardigheden)</p>

Categorie 3: Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.3. Onderzoeksvaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	Rapporteren (Zie rubric communicatievaardigheden)	Rapporteren (Zie rubric communicatievaardigheden)	Rapporteren (Zie rubric communicatievaardigheden)	Rapporteren (Zie rubric communicatievaardigheden)
g. Stappenplan onderzoek/ Evalueren 	<p>Reflecteren op onderzoek reflecteert onder begeleiding op het resultaat van het onderzoek.</p> <p>Reflecteren op eigen handelen reflecteert onder begeleiding op het proces van het onderzoek.</p>	<p>Reflecteren op onderzoek reflecteert op het resultaat van het onderzoek.</p> <p>Reflecteren op eigen handelen reflecteert op het proces van het onderzoek.</p>	<p>Reflecteren op onderzoek reflecteert onder begeleiding op het resultaat van het onderzoek.</p> <p>Reflecteren op eigen handelen reflecteert onder begeleiding op het proces van het onderzoek.</p>	<p>Reflecteren op onderzoek reflecteert op het resultaat van het onderzoek.</p> <p>Reflecteren op eigen handelen reflecteert op het proces van het onderzoek.</p>

Zie bijlagen: Uitgave Matrix onderzoeksvaardigheden

<https://www.eur.nl/onderwijs/services-voor-scholen/over-het-wetenschapsknooppunt/onderzoekend-leren>

Gebaseerd op de volgende bronnen:

1. Curriculum.nu & SLO. (2018). Handreiking brede vaardigheden. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van <https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/04/Rapport-Handreiking-brede-vaardigheden.pdf>
2. SLO. (2016). Karakteristieken en kerndoelen. Onderbouw voorgezet onderwijs. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van <https://www.slo.nl/?ActLbl=karacteristieken&ActItmIdt=6310>
3. SLO. (2025). Clusters van vaardigheden in het landelijke curriculum. Geraadpleegd op 7 mei 2025 van <https://www.slo.nl/thema/meer/vaardigheden-landelijke-curriculum/clusters-vaardigheden-landelijke-curr/>
4. Schalk, H., & Bruning, L. (2014). Handreiking schoolexamen Onderzoek & Ontwerpen havo/vwo. Enschede: SLO

Categorie 3: Studievaardigheden

a. Leesvaardigheid Nederlands / Engels

b. Schrijfvaardigheid Nederlands en Engels

3.4 Communicatie-
vaardigheden

c. Spreekvaardigheid Nederlands en Engels

d. Basis gespreksvaardigheden

Categorie 3:
Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.4 Communicatie- vaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
a. Leesvaardigheid Nederlands / Engels 	<p>Leesvaardigheid Nederlands</p> <p>Lezen fictie Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden Lezen fictie</p> <p>Concept Leerdoelenkaart lezen fictie 10-14</p> <p>Lezen zakelijke teksten (verkennend, begrijpend en kritisch lezen) past eenvoudige leesstrategieën toe.</p> <p>leest eenvoudige teksten over alledaagse onderwerpen en onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld van de leerling.</p> <p>leest korte teksten met een redelijke informatiedichtheid.</p> <p>leest informatieve teksten, instructies en betogende teksten.</p>	<p>Leesvaardigheid Nederlands</p> <p>Lezen fictie Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden Lezen fictie</p> <p>Concept Leerdoelenkaart lezen fictie 10-14</p> <p>Lezen zakelijke teksten (verkennend, begrijpend en kritisch lezen) past meer complexe leesstrategieën toe.</p> <p>leest verschillende tekstsoorten over alledaagse onderwerpen, onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld van de leerling en over onderwerpen die verder van de leerling afstaan.</p> <p>leest langere teksten met een hoge informatiedichtheid.</p> <p>leest informatieve teksten, instructies en betogende en uiteenzettende teksten.</p>	<p>Leesvaardigheid Nederlands</p> <p>Lezen fictie Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden Lezen fictie</p> <p>Concept Leerdoelenkaart lezen fictie 10-14</p> <p>Lezen zakelijke teksten (verkennend, begrijpend en kritisch lezen) past meer complexe leesstrategieën toe.</p> <p>leest verschillende tekstsoorten over alledaagse onderwerpen, onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld van de leerling en over onderwerpen die verder van de leerling afstaan.</p> <p>leest langere teksten met een hoge informatiedichtheid.</p> <p>leest informatieve teksten, instructies en betogende en uiteenzettende teksten.</p>	<p>Leesvaardigheid Nederlands</p> <p>Lezen fictie Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden Lezen fictie:</p> <p>Concept Leerdoelenkaart lezen fictie 10-14</p> <p>Lezen zakelijke teksten (verkennend, begrijpend en kritisch lezen) past complexe leesstrategieën toe en hanteert deze in een nieuwe context.</p> <p>leest een grote variatie aan soorten teksten met verschillende onderwerpen.</p> <p>leest lange, complexe teksten met een hoge informatiedichtheid.</p> <p>leest informatieve teksten, instructies, betogende, uiteenzettende en beschouwende teksten.</p>

Categorie 3:
Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.4 Communicatie- vaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	<p>leest verhalen en gedichten die aan zijn belangstelling tegemoet komen en zijn belevingswereld uitbreiden.</p> <p>leest teksten met een heldere structuur, waarin verbanden duidelijk worden aangegeven.</p> <p>Informatie vergelijken en verbanden leggen vergelijkt informatie uit verschillende bronnen.</p> <p>Informatie beoordelen onderscheidt hoofd- en bijzaken en begrijpt een tekstopbouw.</p> <p>schat de betrouwbaarheid van bronnen in.</p> <p>Feiten en meningen onderscheiden benoemt het onderscheid tussen feiten en meningen.</p>	<p>legt een verband met verhalen en gedichten die aan zijn belangstelling tegemoet komen en zijn belevingswereld uitbreiden.</p> <p>leest redelijk complexe teksten met een duidelijke opbouw in kopjes en alinea's.</p> <p>Informatie vergelijken en verbanden leggen vergelijkt en verbindt informatie uit verschillende bronnen.</p> <p>Informatie beoordelen licht de hoofdgedachte in eigen woorden toe en begrijpt en herkent alle structurerende elementen in een tekst.</p> <p>controleert de betrouwbaarheid van bronnen.</p> <p>Feiten en meningen onderscheiden onderscheidt feiten, standpunten, argumenten en drogredenen.</p>	<p>leest verhalen en gedichten die aan zijn belangstelling tegemoet komen en zijn belevingswereld uitbreiden.</p> <p>leest redelijk complexe teksten met een duidelijke opbouw in kopjes en alinea's.</p> <p>Informatie vergelijken en verbanden leggen vergelijkt informatie uit verschillende bronnen.</p> <p>Informatie beoordelen licht de hoofdgedachte in eigen woorden toe en begrijpt en herkent alle structurerende elementen in een tekst.</p> <p>controleert de betrouwbaarheid van bronnen.</p> <p>Feiten en meningen onderscheiden onderscheidt feiten, standpunten, argumenten en drogredenen.</p>	<p>legt een verband met verhalen en gedichten die aan zijn belangstelling tegemoet komen en zijn belevingswereld uitbreiden.</p> <p>leest complexe teksten, geeft expliciete en impliciete relaties aan tussen tekstgedeelten en maakt een vergelijking met andere teksten en andere tekstdelen.</p> <p>Informatie vergelijken en verbanden leggen vergelijkt en verbindt informatie uit verschillende bronnen.</p> <p>Informatie beoordelen verwoordt de hoofdgedachte van een tekst(gedeelte) en benoemt de relaties tussen delen van een tekst.</p> <p>controleert de betrouwbaarheid en representativiteit van bronnen.</p> <p>Feiten en meningen onderscheiden onderscheidt argumentatie-schema's in teksten met een ingewikkelde argumentatie en herkent persoonlijke waardeoordelen en interpreteert deze ook als zodanig.</p>

Categorie 3:
Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.4 Communicatie- vaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	<p>Kerndoelen en vaardigheden lezen zakelijke teksten: Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden Lezen fictie</p> <p>(Referentiekader Havo Taal: 3F)</p> <p>Leesvaardigheid Engels</p> <p>Kerndoelen en vaardigheden leesvaardigheid Engels</p> <p>Engelse (vak) literatuur begrijpen (anders dan bij het vak Engels) leest en begrijpt eenvoudige Engelse (vak)literatuur.</p> <p>(Europees referentiekader Havo Engels leesvaardigheid: B2)</p>	<p>Kerndoelen en vaardigheden lezen zakelijke teksten</p> <p>(Referentiekader Havo Taal: 3F)</p> <p>Leesvaardigheid Engels</p> <p>Kerndoelen en vaardigheden leesvaardigheid Engels</p> <p>Engelse (vak) literatuur begrijpen (anders dan bij het vak Engels) leest en begrijpt Engelse (vak) literatuur.</p> <p>(Europees referentiekader Havo Engels leesvaardigheid: B2)</p>	<p>Kerndoelen en vaardigheden lezen zakelijke teksten</p> <p>(Referentiekader Havo Taal: 4F)</p> <p>Leesvaardigheid Engels</p> <p>Kerndoelen en vaardigheden leesvaardigheid Engels</p> <p>Engelse (vak) literatuur begrijpen (anders dan bij het vak Engels) leest en begrijpt eenvoudige Engelse (vak)literatuur.</p> <p>(Europees referentiekader Vwo Engels leesvaardigheid: C1)</p>	<p>Kerndoelen en vaardigheden lezen zakelijke teksten</p> <p>(Referentiekader Havo Taal: 4F)</p> <p>Leesvaardigheid Engels</p> <p>Kerndoelen en vaardigheden leesvaardigheid Engels</p> <p>Engelse (vak) literatuur begrijpen (anders dan bij het vak Engels) leest en begrijpt Engelse (vak) literatuur.</p> <p>(Europees referentiekader Vwo Engels leesvaardigheid: C1)</p>
<p>b. Schrijfvaardigheid Nederlands en Engels</p> 	<p>Schrijfvaardigheid Nederlands schrijft een gelimiteerd aantal soorten teksten: informatieve, verhalende en betogende teksten.</p> <p>verzamelt en structureert in de opbouw van inleiding-kernslot informatie uit verschillende bronnen.</p>	<p>Schrijfvaardigheid Nederlands schrijft informatieve, verhalende, instructieve, betogende teksten in een duidelijke opbouw.</p> <p>schrijft gedetailleerde teksten, waarin informatie uit verschillende bronnen in een complexe structuur bijeengevoegd en beoordeeld wordt.</p>	<p>Schrijfvaardigheid Nederlands schrijft informatieve, verhalende, instructieve, betogende teksten in een duidelijke opbouw.</p> <p>schrijft gedetailleerde teksten, waarin informatie uit verschillende bronnen in een complexe structuur bijeengevoegd en beoordeeld wordt.</p>	<p>Schrijfvaardigheid Nederlands schrijft een verhalende, instructieve, betogende, beschouwende tekst en gedocumenteerde uiteenzetting.</p> <p>schrijft gedetailleerde teksten over verschillende onderwerpen waarin informatie uit verschillende bronnen bijeengevoegd en beoordeeld wordt, passend bij doel, publiek, tekstsoort en conventies voor geschreven taal.</p>

Categorie 3:
Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.4 Communicatie- vaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	<p>past de grammatica, het woordgebruik en correctie zinnen toe en ziet het belang daarvan in.</p> <p>past onder begeleiding taalverzorging toe (spellen in combinatie met syntaxis, leestekens, aaneenschrijvingen, losschrijving).</p> <p>Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden schijfvaardigheid Nederlands</p> <p>Concept Leerdoelenkaart schrijven 10-14</p> <p>Karakteristieken en kerndoelen van</p> <p>Rapporteren bepaald de doelgroep en verdiept zich daarin.</p> <p>bepaald de inhoud.</p> <p>verzorgt de opbouw en vormgeving.</p>	<p>beheerst taaluitvoering (samenhang, doel, woordgebruik, spellen en interpunctie, grammatica, leesbaarheid).</p> <p>beheerst taalverzorging (spellen in combinatie met syntaxis, leestekens, aaneenschrijvingen, losschrijving).</p> <p>Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden schijfvaardigheid Nederlands</p> <p>Concept Leerdoelenkaart schrijven 10-14</p> <p>Rapporteren stemt de inhoud af op de doelgroep.</p> <p>stelt correcte en relevante informatie samen die nodig is om het doel te realiseren.</p> <p>past de richtlijnen voor opbouw/ rapportage toe en zorgt voor een passende en aantrekkelijke vormgeving.</p>	<p>beheerst taaluitvoering (samenhang, doel, woordgebruik, spellen en interpunctie, grammatica, leesbaarheid).</p> <p>beheerst taalverzorging (spellen in combinatie met syntaxis, leestekens, aaneenschrijvingen, losschrijving).</p> <p>Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden schijfvaardigheid Nederlands</p> <p>Concept Leerdoelenkaart schrijven 10-14</p> <p>Karakteristieken en kerndoelen van</p> <p>Rapporteren Zelfde als onderbouw havo</p>	<p>beheerst opbouw en uitwerking van een complexe tekst.</p> <p>beheerst taaluitvoering en -verzorging.</p> <p>Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden schijfvaardigheid Nederlands</p> <p>Concept Leerdoelenkaart schrijven 10-14</p> <p>Rapporteren Zelfde als bovenbouw havo</p>

Categorie 3:
Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.4 Communicatie- vaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	<p>zorgt voor correct taalgebruik.</p> <p>formuleert vlot en stemt taalgebruik af op de doelgroep (effectief taalgebruik kiezen).</p> <p>(Referentiekader Havo Taal: 3F)</p> <p>Schrijfvaardigheid Engels</p> <p>Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden schrijfvaardigheid Engels</p> <p>Karakteristieken en kerndoelen, van file:/Downloads/karakteristieken-en-kerndoelen-onderbouw-vo%20(8).pdf</p> <p>(Europees referentiekader Havo Engels schrijfvaardigheid: B1)</p>	<p>gebruikt correct Nederlands.</p> <p>formuleert bondig en vlot en stemt taalgebruik af op de doelgroep (effectief taalgebruik kiezen).</p> <p>gebruikt volledige bronvermelding volgens de richtlijnen en verwijst op de juiste manier.</p> <p>(Referentiekader Havo Taal: 3F)</p> <p>Schrijfvaardigheid Engels</p> <p>Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden schrijfvaardigheid Engels</p> <p>Karakteristieken en kerndoelen, van file:/Downloads/karakteristieken-en-kerndoelen-onderbouw-vo%20(8).pdf</p> <p>(Europees referentiekader Havo Engels schrijfvaardigheid: B1)</p>	<p>(Referentiekader Vwo Taal: 4F)</p> <p>Schrijfvaardigheid Engels</p> <p>Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden schrijfvaardigheid Engels</p> <p>Karakteristieken en kerndoelen, van file:/Downloads/karakteristieken-en-kerndoelen-onderbouw-vo%20(8).pdf</p> <p>(Europees referentiekader Vwo Engels schrijfvaardigheid: B2)</p>	<p>(Referentiekader Vwo Taal: 4F)</p> <p>Schrijfvaardigheid Engels</p> <p>Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden schrijfvaardigheid Engels</p> <p>Karakteristieken en kerndoelen, van file:/Downloads/karakteristieken-en-kerndoelen-onderbouw-vo%20(8).pdf</p> <p>(Europees referentiekader Vwo Engels schrijfvaardigheid: B2)</p>
<p>c. Spreekvaardigheid Nederlands en Engels</p> 	<p>Spreekvaardigheid Nederlands</p> <p>Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden mondelinge taalvaardigheid (spreken)</p>	<p>Spreekvaardigheid Nederlands</p> <p>Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden mondelinge taalvaardigheid (spreken)</p>	<p>Spreekvaardigheid Nederlands</p> <p>Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden mondelinge taalvaardigheid (spreken)</p>	<p>Spreekvaardigheid Nederlands</p> <p>Karakteristieken, kerndoelen en vaardigheden mondelinge taalvaardigheid (spreken)</p>

Categorie 3:
Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.4 Communicatie-vaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	<p>Karakteristieken en kerndoelen, van file:/Downloads/karakteristieken-en-kerndoelen-onderbouw-vo%20(8).pdf</p> <p>Presenteren stelt het doel van de presentatie vast.</p> <p>kiest voor een begrijpelijke en aantrekkelijke inhoud.</p> <p>brengt structuur aan.</p> <p>gebruikt correcte en passende taal.</p> <p>zet hulpmiddelen in.</p> <p>activeert het publiek, gebruikt de stem goed, praat op het juiste volume en gebruikt een gevarieerde woordenschat.</p> <p>let op de lichaamshouding door actief en rechtop te staan. Armen en mimiek ondersteunen het verhaal.</p>	<p>Karakteristieken en kerndoelen, van file:/Downloads/karakteristieken-en-kerndoelen-onderbouw-vo%20(8).pdf</p> <p>Presenteren bepaalt het doel van de presentatie.</p> <p>stelt een begrijpelijke en aantrekkelijke inhoud samen.</p> <p>zorgt voor een logische structuur.</p> <p>gebruikt correct Nederlands/ Engels en stemt taalgebruik af op de doelgroep.</p> <p>maakt effectief gebruik van hulpmiddelen.</p> <p>activeert het publiek, articuleert duidelijk, spreekt voldoende luid, rustig en gevarieerd en gebruikt een gevarieerde woordenschat.</p> <p>let op de lichaamshouding door actief en rechtop te staan. Armen en mimiek (gebaren en oogcontact) ondersteunen het verhaal.</p>	<p>Karakteristieken en kerndoelen, van file:/Downloads/karakteristieken-en-kerndoelen-onderbouw-vo%20(8).pdf</p> <p>Presenteren Zelfde als onderbouw havo</p>	<p>Karakteristieken en kerndoelen, van file:/Downloads/karakteristieken-en-kerndoelen-onderbouw-vo%20(8).pdf</p> <p>Presenteren Zelfde als bovenbouw havo</p>

Categorie 3:
Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.4 Communicatie- vaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	<p>reageert op een correcte manier op reacties van het publiek.</p> <p>Kwantitatieve spreekvaardigheid/redeneren formuleert onder begeleiding zijn interpretaties van kwantitatieve informatie en probeert de verbanden en berekeningen uit te leggen.</p> <p>verkent grafieken of andere visuele afbeeldingen van trends, relaties of veranderingen.</p> <p>(Referentiekader Havo Taal: 3F)</p> <p>Spreekvaardigheid Engels</p> <p>Kerndoelen en vaardigheden spreekvaardigheid Engels</p> <p>(Europees referentiekader Havo Engels spreekvaardigheid: B1)</p>	<p>neemt reacties van het publiek waar, maakt contact en beantwoordt vragen.</p> <p>Kwantitatieve spreekvaardigheid/redeneren verwoordt nauwkeurig interpretaties van kwantitatieve informatie en legt de verbanden en berekeningen uit.</p> <p>creëert en legt grafieken of andere visuele afbeeldingen van trends, relaties of veranderingen uit.</p> <p>(Referentiekader Havo Taal: 3F)</p> <p>Spreekvaardigheid Engels</p> <p>Kerndoelen en vaardigheden spreekvaardigheid Engels</p> <p>(Europees referentiekader Havo Engels spreekvaardigheid: B1)</p>	<p>Kwantitatieve spreekvaardigheid/redeneren formuleert onder begeleiding zijn interpretaties van kwantitatieve informatie en probeert de verbanden en berekeningen uit te leggen.</p> <p>omschrijft grafieken of andere visuele afbeeldingen van trends, relaties of veranderingen.</p> <p>(Referentiekader Vwo Taal: 4F)</p> <p>Spreekvaardigheid Engels</p> <p>Kerndoelen en vaardigheden spreekvaardigheid Engels</p> <p>(Europees referentiekader Vwo Engels spreekvaardigheid: B2)</p>	<p>Kwantitatieve spreekvaardigheid/redeneren verwoordt nauwkeurig interpretaties van kwantitatieve informatie en legt de verbanden en berekeningen uit.</p> <p>legt grafieken of andere visuele afbeeldingen van trends, relaties of veranderingen uit.</p> <p>(Referentiekader Vwo Taal: 4F)</p> <p>Spreekvaardigheid Engels</p> <p>Kerndoelen en vaardigheden spreekvaardigheid Engels</p> <p>Europees referentiekader Vwo Engels spreekvaardigheid: B2)</p>
<p>d. Basis gespreksvaardigheden</p> 	<p>Basis gespreksvaardigheden Nederlands geeft zijn mening in een discussie of debat en probeert dit te beargumenteren</p>	<p>Basis gespreksvaardigheden Nederlands geeft in een discussie of debat uitgesproken en overtuigende argumenten.</p>	<p>Basis gespreksvaardigheden Nederlands zelfde als onderbouw havo.</p>	<p>Basis gespreksvaardigheden Nederlands zelfde als bovenbouw havo.</p>

Categorie 3:
Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.4 Communicatie- vaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	<p>neemt onder begeleiding deel aan informatieve, meningsvormende en besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen.</p> <p>stemt gespreksvorm zo veel mogelijk af op gespreksdoel en doelgroep.</p> <p>schetst onder begeleiding gezamenlijk met de groep een probleem, redeneert over oorzaak en gevolg en weegt de voor- en nadelen van verschillende beweringen af bij het presenteren van het eigen oordeel.</p> <p>beheerst een goede woordenschat en een goed woordgebruik, spreekt vloeiend, verstaanbaar en beheerst de grammatica.</p> <p>voert actief gesprekken over verschillende onderwerpen.</p> <p>Mondeling discussiëren luistert actief en reageert via gestructureerde mondelinge presentatie.</p>	<p>neemt deel aan informatieve, meningsvormende en besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen.</p> <p>stemt gespreksvorm af op gespreksdoel en doelgroep.</p> <p>schetst in een overleg een probleem, redeneert over oorzaak en gevolg en weegt de voor- en nadelen van verschillende beweringen af bij het presenteren van het eigen oordeel.</p> <p>beheerst een uitstekende woordenschat en een uitstekend woordgebruik, spreekt vloeiend, verstaanbaar en beheerst de grammatica.</p> <p>voert actief en constructief gesprekken over verschillende onderwerpen.</p> <p>Mondeling discussiëren luistert actief en reageert constructief via gestructureerde mondelinge presentatie.</p>	<p>Mondeling discussiëren zelfde als onderbouw havo.</p>	<p>Mondeling discussiëren zelfde als bovenbouw havo.</p>

Categorie 3: Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.4 Communicatie- vaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	<p>Kerndoelen en vaardigheden mondelinge taalvaardigheid (gesprekken)</p> <p>(Referentiekader Vwo Taal: 3F)</p> <p>Basis gespreksvaardigheden Engels</p> <p>Kerndoelen en vaardigheden gesprekken voeren Engels</p> <p>(Europees referentiekader Havo Engels gespreksvaardigheid: B1)</p>	<p>Kerndoelen en vaardigheden mondelinge taalvaardigheid (gesprekken)</p> <p>(Referentiekader Vwo Taal: 3F)</p> <p>Basis gespreksvaardigheden Engels</p> <p>Kerndoelen en vaardigheden gesprekken voeren Engels</p> <p>(Europees referentiekader Havo Engels gespreksvaardigheid: B1)</p>	<p>Kerndoelen en vaardigheden mondelinge taalvaardigheid (gesprekken)</p> <p>(Referentiekader Vwo Taal: 4F)</p> <p>Basis gespreksvaardigheden Engels</p> <p>Kerndoelen en vaardigheden gesprekken voeren Engels</p> <p>(Europees referentiekader Vwo Engels gespreksvaardigheid: B2)</p>	<p>Kerndoelen en vaardigheden mondelinge taalvaardigheid (gesprekken)</p> <p>(Referentiekader Vwo Taal: 4F)</p> <p>Basis gespreksvaardigheden Engels</p> <p>Kerndoelen en vaardigheden gesprekken voeren Engels</p> <p>(Europees referentiekader Vwo Engels gespreksvaardigheid: B2)</p>

Gebaseerd op de volgende bronnen:

1. Curriculum.nu & SLO. (2018). Handreiking brede vaardigheden. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van <https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/04/Rapport-Handreiking-brede-vaardigheden.pdf>
2. SLO. (2016). Karakteristieken en kerndoelen. Onderbouw voorgezet onderwijs. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van <https://www.slo.nl/?ActLbl=karacteristieken&ActTmldt=6310>
3. SLO. (2025). Clusters van vaardigheden in het landelijke curriculum. Geraadpleegd op 7 mei 2025 van <https://www.slo.nl/thema/meer/vaardigheden-landelijke-curriculum/clusters-vaardigheden-landelijke-curr/>
4. Schalk, H., & Bruning, L. (2014). Handreiking schoolexamen Onderzoek & Ontwerpen havo/vwo. Enschede: SLO

Categorie 3: Studievaardigheden

a. Kritisch denken

b. Probleemoplossend denken

c. Analytisch denken

3.5 Redeneervaardigheden

d. Creatief denken

f. Ondernemend denken

e. Ethisch redeneren

g. Systematisch redeneren en beargumenteren

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
3.5 Redeneervaardigheden	De leerling...	De leerling...
<p>a. Kritisch denken</p> 	<p>Kritisch denken neemt afstand van een probleem om het op zich in te laten werken, vraagt door tot het probleem begrepen wordt en kiest onder begeleiding uit verschillende oplossingen de meest geschikte.</p> <p>luistert en staat open voor andere meningen, ideeën en verschillende wereldbeelden voordat de eigen mening wordt gevormd.</p> <p>gaat na of veronderstellingen en nieuwe informatie klopt.</p> <p>herkent mogelijke persoonlijke vooroordelen.</p> <p>heroverweegt onder begeleiding zorgvuldig genomen beslissingen.</p> <p>Vormgeven van een les met kritisch denken Een overzicht van de volgende stappen (deelvaardigheden) moet in samenhang worden aangeboden om tot kritisch denken te komen bij een opdracht bijvoorbeeld: Informatie kritisch interpreteren, analyseren, evalueren, concluderen en uitleggen. De uitwerking van deze deelvaardigheden kunt u vinden via: https://www.slo.nl/thema/meer/21e-eeuwsevaardigheden/</p>	<p>Kritisch denken neemt afstand van een probleem om het op zich in te laten werken, vraagt door tot het probleem begrepen wordt en kiest uit verschillende oplossingen de meest geschikte.</p> <p>luistert en staat open voor andere meningen, ideeën en verschillende wereldbeelden, neemt bij het vormen van de eigen mening verschillende perspectieven mee, gebruikt overwegingen (criteria) en argumenten om een mening te vormen.</p> <p>gaat na of veronderstellingen en nieuwe informatie klopt met de feiten en controleert dit.</p> <p>herkent en is zich bewust van mogelijke persoonlijke vooroordelen.</p> <p>heroverweegt zorgvuldig genomen beslissingen.</p>
<p>b. Probleemoplossend denken</p> 	<p>Probleemoplossend denken kiest strategieën en past deze onder begeleiding toe om met problemen om te gaan.</p> <p>signaleert, definieert en analyseert een probleem onder begeleiding.</p> <p>genereert, analyseert, selecteert en past onder begeleiding oplossingsstrategieën toe.</p> <p>creëert onder begeleiding patronen en modellen.</p>	<p>Probleemoplossend denken kiest strategieën en past deze toe om met problemen om te gaan.</p> <p>signaleert, definieert en analyseert een probleem.</p> <p>genereert, analyseert, selecteert en past oplossingsstrategieën toe.</p> <p>creëert patronen en modellen.</p>

Categorie 3: Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo en vwo	Bovenbouw havo en vwo
3.5 Redeneervaardigheden	De leerling...	De leerling...
	<p>neemt onder begeleiding beargumenteerde beslissingen in onzekere / moeilijke situaties.</p> <p>Proactief handelen en besluitvaardigheid volgt suggesties van anderen bij een probleem.</p>	<p>neemt zelfstandig beargumenteerde beslissingen in onzekere / moeilijke situaties.</p> <p>Proactief handelen en besluitvaardigheid pakt problemen proactief aan en toont daarbij veel initiatief.</p>
	<p>Probleemoplossingsproces Het proces van probleem oplossen moet in zijn geheel worden aangeleerd met behulp van de volgende stappen: signaleren, definiëren en analyseren van een probleem, oplossingen zoeken, bedenken, selecteren, realiseren van een oplossing en evalueren. De uitwerking van deze deelvaardigheden kunt u vinden via: https://www.slo.nl/thema/meer/21e-eeuwsevaardigheden/</p> <p>Oplossen van complexe vraagstukken Zie bijlage: Leerstrategieën bij probleemoplossende opdrachten, bijvoorbeeld: statistieken, casus en probleem.</p>	
<p>c. Analytisch denken</p> 	<p>Analytisch denken herkent verschillen en overeenkomsten tussen dingen.</p> <p>herkent het verband tussen waardoor iets komt (de oorzaak) en het gevolg ervan.</p> <p>ziet onder begeleiding de relatie tussen verschillende onderdelen binnen het grote geheel.</p> <p>maakt vraagstukken makkelijker door ze op te delen in kleinere delen.</p> <p>herkent onder begeleiding verborgen betekenissen of bedoelingen.</p> <p>herkent het verband tussen verschillende stukken informatie.</p>	<p>Analytisch denken benoemt verschillen en overeenkomsten tussen dingen.</p> <p>benoemt het verband tussen oorzaak en gevolg.</p> <p>ziet de relatie tussen verschillende onderdelen binnen het grote geheel.</p> <p>maakt ingewikkelde problemen makkelijker door ze op te delen in kleinere problemen.</p> <p>herkent verborgen betekenissen of bedoelingen.</p> <p>legt het verband tussen verschillende stukken informatie.</p>

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.5 Redeneervaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
<p>d. Creatief denken</p> 	<p>Creatief denken benoemt nieuwe vragen of creëert nieuwe 'problemen' (problem finding), bedenkt een oplossing voor een vraag of probleem, voegt details toe aan eerdere ideeën/ uitwerkingen en bedenkt hoe bestaande ideeën in een nieuwe situatie kunnen worden toegepast.</p> <p>hanteert enkele eenvoudige creatieve technieken, zoals mindmapping en brainstormen, aan de hand van concrete richtlijnen.</p> <p>denkt buiten de gebaande paden en is in staat om van gedachten te veranderen.</p> <p>neemt afstand van een probleem om het even op zich in te laten werken.</p> <p>neemt soms risico's en verantwoordt deze aan de hand van concrete richtlijnen.</p>	<p>Creatief denken stelt nieuwe vragen of creëert nieuwe 'problemen' (problem finding), bedenkt meerdere en originele oplossingen voor een vraag of probleem, voegt meerdere details toe aan eerdere ideeën/ uitwerkingen en bedenkt hoe bestaande ideeën in een nieuwe situatie kunnen worden toegepast en zet ideeën om in praktische oplossingen.</p> <p>hanteert enigszins complexe creatieve technieken, zoals conceptmapping en herstructureren, aan de hand van globale richtlijnen.</p> <p>denkt buiten de gebaande paden, flexibel en is in staat om van gedachten te veranderen.</p> <p>neemt afstand van een probleem om het even op zich in te laten werken en nieuwe samenhang te kunnen zien.</p> <p>neemt regelmatig risico's en verantwoordt deze aan de hand van globale richtlijnen.</p>	<p>Creatief denken benoemt nieuwe vragen of creëert nieuwe 'problemen' (problem finding), bedenkt een oplossing voor een vraag of probleem, voegt details toe aan eerdere ideeën/ uitwerkingen en bedenkt hoe bestaande ideeën in een nieuwe situatie kunnen worden toegepast.</p> <p>hanteert enkele eenvoudige creatieve technieken, zoals mindmapping en brainstormen, aan de hand van concrete richtlijnen.</p> <p>denkt buiten de gebaande paden en is in staat om van gedachten te veranderen.</p> <p>neemt afstand van een probleem om het even op zich in te laten werken.</p> <p>neemt regelmatig risico's en verantwoordt deze aan de hand van globale richtlijnen.</p>	<p>Creatief denken stelt nieuwe vragen of creëert nieuwe 'problemen' (problem finding), bedenkt meerdere en originele oplossingen voor een vraag of probleem, voegt meerdere details toe aan eerdere ideeën/ uitwerkingen en bedenkt hoe bestaande ideeën in een nieuwe situatie kunnen worden toegepast en zet ideeën om in praktische oplossingen.</p> <p>hanteert ook complexe creatieve technieken, zoals divergeren, convergeren, modelleren, analogie redeneren.</p> <p>denkt buiten de gebaande paden, flexibel en is in staat om van gedachten te veranderen.</p> <p>neemt afstand van een probleem om het even op zich in te laten werken en nieuwe samenhang te kunnen zien.</p> <p>neemt waar nodig risico's en verantwoordt deze.</p>

Categorie 3:
Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.5 Redeneervaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	ziet fouten als een leermogelijkheid.	ziet fouten als een leermogelijkheid.	ziet fouten als een leermogelijkheid.	ziet fouten als een leermogelijkheid.
<p>Cyclus creatief denken en handelen De uitwerking van de verschillende fasen (oriënteren, onderzoeken, uitvoeren en evalueren) van creatief denken kunt u vinden via: https://www.slo.nl/thema/meer/21e-eeuwsevaardigheden/creatief-denken/</p>				
<p>e. Ethisch redeneren</p> 	<p>Ethisch redeneren herkent ethische dimensies in vraagstukken.</p> <p>onderzoekt en beredeneert de consequenties van keuzes onder begeleiding en stemt het handelen of de overtuiging daar zo mogelijk op af.</p> <p>herkent de context van informatiebronnen (bronnen worden aangereikt).</p> <p>toont begrip voor de privacy van anderen.</p>	<p>Ethisch redeneren bestudeert onder begeleiding ethische perspectieven, analyseert en beredeneert de werkzaamheid in complexe vraagstukken, toekomstscenario's en hypothetische situaties.</p> <p>formuleert en volgt zo mogelijk zelfgekozen principes, ook als die ingaan tegen verwachtingen en regels en stemt het handelen daarop af.</p> <p>herkent de context van informatiebronnen en geeft een moreel ethisch oordeel over deze context (aanreiken argumenten/debat/rollenspel).</p> <p>toont begrip en houdt rekening met de privacy van anderen.</p>	<p>Ethisch redeneren herkent en analyseert onder begeleiding ethische dimensies in vraagstukken.</p> <p>onderzoekt en beredeneert de consequenties van keuzes en stemt het handelen of de overtuiging daar zo mogelijk op af.</p> <p>herkent de context van informatiebronnen (bronnen worden aangereikt).</p> <p>toont begrip voor de privacy van anderen.</p>	<p>Ethisch redeneren bestudeert ethische perspectieven, analyseert en beredeneert de werkzaamheid in complexe vraagstukken, toekomstscenario's en hypothetische situaties.</p> <p>formuleert en volgt zo mogelijk zelfgekozen principes, ook als die ingaan tegen verwachtingen en regels en stemt het handelen daarop af.</p> <p>herkent de context van informatiebronnen en geeft een moreel ethisch oordeel over deze context (aanreiken argumenten/debat/rollenspel).</p> <p>toont begrip en houdt proactief rekening met de privacy van anderen.</p>

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.5 Redeneervaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
<p>f. Ondernemend denken</p> 	<p>Ondernemend denken ziet kansen, zoekt onder begeleiding naar manieren om dingen te verbeteren, heeft oog voor mogelijkheden die zich voordoen en staat open voor de omgeving.</p> <p>benut kansen, toont initiatief en is doortastend.</p> <p>toont zelfvertrouwen en zelfsturing en heeft zicht op eigen passie.</p> <p>Innovatief vermogen genereert aan de hand van concrete richtlijnen eenvoudige nieuwe ideeën en past deze toe in een innovatie.</p>	<p>Ondernemend denken ziet kansen, zoekt naar manieren om dingen te verbeteren, heeft oog voor mogelijkheden die zich voordoen en staat open voor de omgeving.</p> <p>benut kansen, toont initiatief en is doortastend; zet ideeën om in daden.</p> <p>toont zelfvertrouwen en zelfsturing en heeft zicht op eigen passie.</p> <p>Innovatief vermogen genereert aan de hand van globale richtlijnen enigszins complexe nieuwe ideeën en past deze toe in een innovatie.</p>	<p>Ondernemend denken ziet kansen, zoekt onder begeleiding naar manieren om dingen te verbeteren, heeft oog voor mogelijkheden die zich voordoen en staat open voor de omgeving.</p> <p>benut kansen, toont initiatief en is doortastend; zet ideeën om in daden.</p> <p>toont zelfvertrouwen en zelfsturing en heeft zicht op eigen passie.</p> <p>Innovatief vermogen genereert aan de hand van concrete richtlijnen eenvoudige nieuwe ideeën en past deze toe in een innovatie.</p>	<p>Ondernemend denken ziet kansen, zoekt naar manieren om dingen te verbeteren, heeft oog voor mogelijkheden die zich voordoen en staat open voor de omgeving.</p> <p>benut kansen, toont initiatief en is doortastend; zet ideeën om in daden.</p> <p>toont zelfvertrouwen en zelfsturing en heeft zicht op eigen passie.</p> <p>Innovatief vermogen genereert nieuwe ideeën en combineert deze / past deze op originele wijze toe in een innovatie.</p>
<p>g. Systematisch redeneren en beargumenteren</p> 	<p>Systematisch redeneren en beargumenteren herkent feiten en meningen en heeft kennis van standpunt en argumenten.</p>	<p>Systematisch redeneren en beargumenteren onderscheidt expliciet en soms impliciet geformuleerde feiten en meningen, heeft kennis van standpunt en soorten argumenten.</p>	<p>Systematisch redeneren en beargumenteren onderscheidt feiten en meningen, heeft kennis van standpunt en soorten argumenten.</p>	<p>Systematisch redeneren en beargumenteren herkent impliciet en expliciet geformuleerde objectiviteit en subjectiviteit en heeft kennis van standpunten, argumenten en indicatoren van argumenten en soorten argumentaties.</p>

Categorie 3: Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo	Bovenbouw havo	Onderbouw vwo	Bovenbouw vwo
3.5 Redeneervaardigheden	De leerling...	De leerling...	De leerling...	De leerling...
	<p>formuleert een mening over onderwerpen en onderbouwt het standpunt.</p> <p>legt uit hoe een bepaald standpunt tot stand is gekomen.</p>	<p>formuleert een mening over onderwerpen en redeneert op een logische en verklaarbare manier.</p> <p>maakt de causaliteit duidelijk tussen informatie en geformuleerd standpunt.</p>	<p>formuleert een mening over onderwerpen en redeneert op een logische en verklaarbare manier.</p> <p>legt uit hoe een bepaald standpunt/causaliteit tot stand is gekomen.</p>	<p>formuleert een mening over onderwerpen, redeneert op een logische en verklaarbare manier en structureert de onderbouwing van het standpunt.</p> <p>analyseert complexe redeneringen en komt tot een onderbouwd waardeoordeel.</p>

Gebaseerd op de volgende bronnen:

1. Curriculum.nu & SLO. (2018). Handreiking brede vaardigheden. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van <https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/04/Rapport-Handreiking-brede-vaardigheden.pdf>
2. SLO. (2016). Karakteristieken en kerndoelen. Onderbouw voorgezet onderwijs. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van <https://www.slo.nl/?ActLbi=karacteristieken&Actltmltd=6310>
3. SLO. (2025). Clusters van vaardigheden in het landelijke curriculum. Geraadpleegd op 7 mei 2025 van <https://www.slo.nl/thema/meer/vaardigheden-landelijke-curriculum/clusters-vaardigheden-landelijke-curr/>
4. Schalk, H., & Bruning, L. (2014). Handreiking schoolexamen Onderzoek & Ontwerpen havo/vwo. Enschede: SLO

Categorie 3: Studievaardigheden

a. ICT-vaardigheden

b. Computational thinking

3.6 Digitale vaardigheden

c. Informatievaardigheden

d. Mediawijsheid inzetten

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo
3.6 Digitale vaardigheden	De leerling...
<p>a. ICT-vaardigheden</p> 	<p>ICT-vaardigheden</p> <p>Basisbegrip ICT benoemt functies van de computer en computernetwerken.</p> <p>Infrastructuur technologie benoemt, sluit aan en bedient hardware, bedient verschillende apparaten en programma's en maakt informatie toegankelijk.</p> <p>Standaardtoepassingen kan omgaan met onlineapplicaties, gangbare tekstverwerkingsprogramma's spreadsheetprogramma's, databaseprogramma's en presentatiesoftware.</p> <p>Veiligheid kan omgaan met en is op de hoogte van beveiligings- en privacyaspecten in het kader van persoonlijke en financiële gegevens.</p> <p>ICT-vaardigheden Uitgewerkt conform leerplankader</p>
<p>b. Computational thinking</p> 	<p>Computational thinking</p> <p>Computational thinking VO Vaardigheden uitgewerkt conform leerplankader</p> <p>Gebruik elektronische leeromgeving maakt effectief gebuikt van de ELO en kent de mogelijkheden.</p>
<p>c. Informatievaardigheden</p> 	<p>Informatievaardigheden</p> <p>Informatievaardigheden Vaardigheden uitgewerkt conform leerplankader</p>

Categorie 3: Studievaardigheden

Categorie 3. Studievaardigheden	Onderbouw havo
3.6 Digitale vaardigheden	De leerling...
d. mediawijsheid inzetten 	Mediawijsheid inzetten Mediawijsheid onderbouw VO Vaardigheden uitgewerkt conform leerplankader
Extra informatie over de vier deelvaardigheden van digitale geletterdheid kunt u vinden via: https://www.slo.nl/vakportalen/vakportaal-digitale-geletterdheid/	
Gebaseerd op de volgende bronnen: <ol style="list-style-type: none">1. Curriculum.nu & SLO. (2018). Handreiking brede vaardigheden. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/04/Rapport-Handreiking-brede-vaardigheden.pdf2. SLO. (2016). Karakteristieken en kerndoelen. Onderbouw voorgezet onderwijs. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van https://www.slo.nl/?ActLbl=karakteristieken&ActItmIdt=63103. SLO. (2018). Concept-leerlijnen voor 21e eeuwse vaardigheden. Kijkwijzers voor het volgen van ontwikkeling. Geraadpleegd op 8 april 2021, van https://www.slo.nl/documenten/@7550/21e-eeuwse-vaardigheden-kijkwijzers/4. Schalk, H., & Bruning, L. (2014). Handreiking schoolexamen Onderzoek & Ontwerpen havo/vwo. Enschede: SLO	

Bijlagen

Elaboratievaardigheden: Strategieën bij effectief diepte verwerken

De volgende strategieën kunnen helpen bij het actief verwerken van de leerstof. De leerstof wordt bij effectief diepte verwerken niet letterlijk herhaald maar op een andere manier verwerkt, bijvoorbeeld in beelden of andere woorden.

Gespreid leren (distributed practice)

Verspreid de leer- en oefenmomenten over de tijd.

- Maak een goede planning, start op tijd met de planning, herhaal de leerstof van elke les en bekijk de belangrijkste leerinhouden om deze fris in het geheugen te houden.

Ophalen van informatie (retrieval practice)

Herinner actief informatie uit het langetermijngeheugen.

- Leg je leermaterialen weg en schrijf alles op wat je weet of maak er een tekening van. Wees zo zorgvuldig mogelijk. Controleer daarna in je leermateriaal hoe correct en volledig je werk is.
- Verzamel oefenvragen en maak flitskaartjes om de leerstof mee te oefenen. Het ophalen van kennis werkt het beste als je achteraf controleert in je studiemateriaal wat je goed en fout hebt gedaan.
- Richt je niet alleen op woorden en definities. Probeer ook de basisideeën, de verbanden en de voorbeelden in je geheugen te prenten.

Actief verwerken (elaboration)

Leg ideeën uit en beschrijf deze.

- Stel vragen aan jezelf als je aan het leren bent over hoe dingen werken en waarom dat zo is. Zoek daarna de antwoorden in het lesmateriaal en bespreek dit met medeleerlingen.
- Beschrijf hoe de ideeën uit de les van toepassing zijn op je eigen ervaringen en herinneringen en bedenk hoe de leerstof

overeenkomt of verschilt met eigen ervaringen en herinneringen.

- Probeer de leerstof aan jezelf uit te leggen zonder in je leermaterialen te kijken.

Gebruik meerdere kanalen (dual coding)

Combineer woord (gesproken of geschreven) met beeld (zonder te veel tekst).

- Zoek in je leermateriaal naar beeldmateriaal. Bekijk deze beelden en vergelijk ze met wat er geschreven staat.
- Bekijk de beelden en leg de betekenis in eigen woorden uit.
- Probeer de leerstof die je leert visueel voor te stellen.

Onderwerpen afwisselen (interleaving practice)

Wissel de volgorde van de leerinhouden en/of oefeningen af tijdens het leren.

- Sta niet te lang stil bij één onderwerp.
- Verander de volgorde waarin je de onderwerpen bestudeert om je begrip te versterken.
- Leg links tussen verschillende ideeën en inhouden.

Concrete en uitgewerkte voorbeelden

Toon voorbeelden.

- Gebruik uitgewerkte problemen met oplossingsstrategieën.
- Leg verbanden tussen het concept wat je bestudeert en de voorbeelden zodat je begrijpt hoe het voorbeeld past bij wat je bestudeert.
- Deel voorbeelden met medeleerlingen/studenten en leg de voorbeelden uit aan anderen voor extra leervoordeel.

Klasnotities maken

Maak eenvoudige of gedetailleerde aantekeningen tijdens de uitleg van een les.

- Luister goed en schrijf de kern op. De aantekeningen kunnen later gebruikt worden bij het leren of het uitwerken van de leerstof.

Elaboratievaardigheden: Strategieën bij het bestuderen van teksten

De volgende strategieën kunnen helpen bij het bestuderen van grote hoeveelheden tekst voor opdrachten of tentamens.

Organiseren en uitwerken

- Maak een schets, stroomdiagram of matrix van de belangrijkste onderwerpen en ideeën in de materialen die je moet bestuderen.

Aantekeningen maken

- Maak aantekeningen over de belangrijkste ideeën en ondersteunende details van de tekst in een notitieboekje om aandacht te blijven besteden aan de stof die je aan het bestuderen bent.

Samenvatten

- Maak een samenvatting van de belangrijkste onderwerpen in de tekst.

Conceptmap maken

- Maak een conceptmap waarin de belangrijkste concepten uit de tekst in vakjes met elkaar worden verbonden door middel van lijnen om de relatie tussen concepten te laten zien.

Geheugentrucs gebruiken

Maak geheugentrucs om de materialen die je aan het bestuderen bent te onthouden. Zoek bijvoorbeeld naar:

- verwante woorden,
- bijbehorende afbeeldingen,
- een rijm of verhaal dat betrekking heeft op de materialen.

Jezelf testen

- Geef jezelf een oefentest om je eigen begrip te testen.

Eigen gedachten verwoorden (zelf verklarend)

- Leg in je eigen woorden de belangrijkste ideeën uit de tekst uit.

Tekening maken

- Maakt een tekening die de tekst weergeeft.

Tekening inbeelden (stel je voor)

- Stel jezelf een tekening voor die de tekst weergeeft.

Mentale belasting verminderen (zelfsturende cognitieve belasting)

Neem bij het bestuderen van materialen met tekst en figuren (d.w.z. diagrammen) een aantal stappen om de (cognitieve) belasting te verminderen. Je kan de mentale belasting verminderen door:

- een cirkel te tekenen om de informatie-elementen in de tekst en deze te verbinden met de plaatsen waar deze elementen in de diagrammen/figuren van zijn afgebeeld.
- de materialen door te lezen en de belangrijkste informatie te onderstrepen.

Elaboratievaardigheden: Strategieën bij schrijfopdrachten

De volgende strategieën kunnen helpen bij het maken van schrijfopdrachten.

Ideeën organiseren om te schrijven

- Zoek informatie die je nodig hebt voordat je begint met het schrijven.
- Bedenk ideeën over wat je wilt schrijven en organiseer deze. Gebruik hiervoor een overzicht, stroomdiagram of matrix.

Voorbeeldtekst gebruiken

- Zoek een voorbeeldtekst van het type tekst dat je wil schrijven.
- Analyseer zorgvuldig de kritische elementen of technieken uit de voorbeeldtekst als inspiratie voor je eigen tekst. Let hierbij op voor plagiaat.

Formuleer een duidelijk schrijfdoel

- Formuleer specifieke doelen over wat je gaat schrijven.

Plan/schrijf/herzie

Werk in cycli.

- Bedenk wat je wilt schrijven.
- Schrijf op wat je bedacht hebt.
- Reviseer wat je geschreven hebt.

Herhaal deze cyclus een paar keer.

Elaboratievaardigheden: Strategieën die helpen bij het herhalen van de leerstof

De strategie 'herhalen' helpt bij het herhalen van de leerstof. Je herhaalt de leerstof letterlijk of oefent herhaaldelijk een bepaalde vaardigheid. Hierdoor blijft de stof actief in het kortetermijngeheugen, zodat je het kan toepassen. De volgende strategieën kun je gebruiken tijdens het herhalen van de leerstof.

- Verspreid de leerstof in de tijd en herhaal de leerstof meerdere keren.
- Herhaal de leerstof in verschillende volgorde en 'stamp' woordjes/ definities.
- Schrijf stukjes tekst letterlijk over.
- Onderstreep kernwoorden of -zinnen in een tekst.
- Herhaal tijdens de uitvoering van een taak een regel of ezelsbruggetje voor jezelf.
- Lees voor een toets het materiaal verschillende keren door.

Elaboratievaardigheden: Strategieën die helpen bij het structureren van de leerstof

De volgende strategieën kunnen helpen bij het categoriseren, rangordenen, onderstrepen of samenvatten van de leerstof in tabellen, stroomdiagrammen, en andere grafische en schematische weergaven. Door informatie op een duidelijke manier te structureren, wordt het gemakkelijker om informatie in het geheugen op te slaan. De structuur vormt als het ware de kapstok van het geheugen waar de informatie kan worden 'aangehaakt'.

Hoofd- en bijzaken onderscheiden

- Leg uit wat in de leerstof de hoofd- en bijzaken zijn.

Grafiek of tabel

- Maak op basis van de leerstof een grafiek of tabel.

Rode draad

- Verwoord kernachtig wat de rode draad is in de leerstof.
- Kort een tekst in zonder de rode draad te verliezen.

Samenvatten

- Maakt een tekening of mindmap van de leerstof en vat de leerstof op deze manier samen.

PowerPointpresentatie

- Maak een PowerPointpresentatie met daarin kernwoorden ter ondersteuning van de presentatie.

Sorteren

- Sorteert objecten op basis van een gemeenschappelijk kenmerk, zoals kleur of vorm.

Strategieën die helpen bij probleemoplossende opdrachten, bijvoorbeeld statistieken, casus en probleem

De volgende strategieën kunnen helpen bij het maken van probleemoplossende opdrachten (oplossen van complexe vraagstukken):

Bedenk oplossingen en test deze (Generate-and-test)

- Bedenk mogelijke oplossingen bij een probleem of opdracht met een beperkt aantal oplossingen en test de oplossingen vervolgens. Als de eerste oplossing niet werkt, ga je verder met de volgende meest waarschijnlijke oplossing voor het probleem, enzovoort.

Analoog redeneren

- Zoek een analoog tussen het probleem of de opdracht waaraan je werkt en een bekende situatie. Deze vertrouwde situatie kan helpen de oplossing te vinden voor het probleem waar je aan werkt. Zorg ervoor dat de analoog qua structuur echt overeenkomt met het probleem of de opdracht waaraan je werkt. Alleen de details mogen verschillen.

Brainstormen

- Definieer het probleem of de opdracht waaraan je werkt.
- Formuleer mogelijke oplossingen.
- Beslis over criteria voor het beoordelen van de oplossingen die jij hebt bedacht.
- Gebruik deze criteria om de beste oplossing te kiezen.

Uitgewerkte voorbeelden gebruiken

- Zoek een uitgewerkt voorbeeld waarin het oplossingspad (stappen) en de oplossing voor het probleem worden getoond. Bestudeer het uitgewerkte voorbeeld om te leren hoe je het probleem waarin jij werkt kan oplossen.

Jezelf testen

- Geef jezelf een oefentest om je eigen begrip te testen.

Eigen gedachten verwoorden (zelf verklarend)

- Leg in je eigen woorden de belangrijkste ideeën uit de tekst uit.

Tekening maken

- Maak een tekening die de tekst weergeeft.

Tekening inbeelden (stel je voor)

- Stel jezelf een tekening voor die de tekst weergeeft.

Strategieën die helpen bij het studeren

Wat zijn leerstrategieën?

Leerstrategieën zijn concrete manieren van leren die je bewust kan inzetten om het leren zo soepel mogelijk te laten verlopen. Deze strategieën helpen je bij het zelfstandig leren, het sturen van je eigen leerproces en zorgen ervoor dat je motivatie op peil blijft zodat je het beste uit jezelf kan halen.

Welke leerstrategieën kan ik gebruiken bij het studeren?

De volgende veertien leerstrategieën kun je gebruiken bij het studeren.

1. Inzet van algemene metacognitieve kennis (Overzien)

Als je de leerstrategie 'Overzien' gebruikt weet je welke leerstrategieën je tot je beschikking hebt om een taak uit te voeren en weet je welke leerstrategie je wanneer inzet. Het helpt je kiezen wat de juiste aanpak is voor een probleem of taak, waardoor het leren effectiever verloopt. De leerstrategie heeft er mee te maken hoe je, in het algemeen, leren voor een bepaald vak of onderwerp het beste kan aanpakken.

Tips:

Strategisch voorbereiden op een taak of opdracht

- Denk voordat je gaat beginnen na over de manier waarop je de taak of opdracht het beste kan aanpakken.
- Denk na over de verschillende manieren die er zijn om iets te leren.
- Denk na over de stappen die je moet nemen om iets te onthouden.

Vragen stellen

Denk na over de manier waarop je het beste een bepaalde taak kunt uitvoeren of een bepaald probleem kan oplossen. Als je bij een moeilijke taak het overzicht kwijtraakt of verdrinkt in de details kan je jezelf de volgende vragen stellen:

- Wat is hier het probleem?
- Begrijp ik het probleem?
- Wat is het verschil tussen dit probleem en soortgelijke problemen die ik eerder tegenkwam?

- Op welke manier zou ik dit probleem kunnen oplossen en waarom?
- Welke stappen zou ik kunnen zetten?
- Op welke manieren zou ik dit probleem kunnen oplossen?

2. Inzet van persoonlijke metacognitieve kennis (Jezelf kennen)

De leerstrategie 'jezelf kennen' gaat over de kennis die je over jezelf hebt als het gaat om leren. Je hebt inzicht in je zwakke en sterke punten als het gaat om het schoolwerk en je weet hoe je het beste leert. Je zet deze kennis optimaal in tijdens het leren.

Tips:

Denk na over hoe je het leert.

- Denk na over wat je moeilijk of makkelijk vindt aan een opdracht en waarom.
- Vertel wat je over een bepaald onderwerp al weet en wat nog niet.
- Denk na over de manier waarop je een opdracht tot een goed einde kan brengen.
- Leg uit wat voor jou de beste of snelste manier is om een bepaalde taak uit te voeren.
- Geef aan waar je nog vaker mee moet oefenen.
- Leg uit hoe je dingen het best onthoudt.

Vragen stellen

Door jezelf vragen te stellen krijg je inzicht in het proces dat je doorloopt tijdens het leren. Vragen die je hiervoor kunt stellen zijn:

- Wat heb ik precies gedaan? Wat voor opdracht of activiteit?
- Welke stappen heb ik hierin gezet?
- Welke stappen waren helpend?
- Welke stappen gingen minder goed?
- Hoe controleer ik tijdens de taak voor mezelf of ik op de goede weg ben?
- Hoe ga ik minder goede stappen verbeteren of aanpassen?
- Hoe ga ik de helpende stappen de volgende keer gebruiken?
- Wat wil ik voor de volgende keer nog meer aanpassen?

Hardop nadenken

- Spreek je eigen gedachten hardop uit of noteer je gedachten om meer inzicht te krijgen in de manier waarop je de opdracht/taak kan maken of een probleem kan oplossen.

3. Plannen en voorspellen (Vooruitkijken)

De leerstrategie 'vooruitkijken' gaat over het plannen van werk. Hoe plan je taken/opdrachten in de tijd en hoe stel je prioriteiten. Om dit optimaal te kunnen doen, moet je in staat zijn om een voorspelling te maken van:

- de activiteiten die uitgevoerd moet worden om een taak te voltooien.
- de hoofd- en bijzaken van deze activiteiten.
- de hoeveelheid tijd die deze activiteiten ongeveer in beslag nemen.
- de middelen die je nodig hebt om de taak tot een goed einde te brengen.

Tips:

Plannen

- Hou zorgvuldig je schoolagenda bij.
- Werk gestructureerd.
- Kom op tijd op school/college.
- Zorg voor een nette werkplek.
- Lever schoolwerk op tijd in.
- Verspreidt het leren voor een tentamen of de voorbereiding van een presentatie over de tijd in plaats van het uitstellen tot het laatste moment.
- Schat accuraat in hoeveel tijd een bepaalde taak kost.

Een stappenplan maken

- Om een nieuwe, complexe taak goed te kunnen uitvoeren, kun je hem opsplitsen in onderdelen. Het opdelen in stappen maakt een lastige taak overzichtelijker.

Concrete doelen formuleren

Formuleer je doelen helder en concreet (SMART). Een goed geformuleerd doel is:

- Specifiek: Wat ga ik precies doen?

- Meetbaar: Wanneer heb ik mijn doel bereikt?
- Acceptabel: Is er voldoende draagkracht voor hetgeen in ga doen?
- Realistisch: Kan het wat ik wil doen? Welke obstakels kan ik verwachten?
- Tijdgebonden: Wanneer moet het doel bereikt zijn?

Prioriteiten stellen

- Probeer prioriteiten te stellen door hoofd- en bijzaken te onderscheiden. Pas dan weet je wat eerst moet gebeuren, wat wel even kan wachten en hoeveel tijd je voor iets moet reserveren.

4. Monitoren en controleren (Bijhouden)

De leerstrategie 'bijhouden' heeft als doel om te voorkomen dat je tijd en energie verspilt bij het studeren en maken van opdrachten. Je houdt de voortgang bij van het leren tijdens een leertaak (zowel in termen van resultaten als in termen van concentratie en inzet).

Tips:

- Check tijdens een opdracht of je het nog begrijpt.
- Stel jezelf tijdens het leren vragen over hoe het gaat.
- Vraag om hulp als je merkt dat je vastloopt.
- Probeer halverwege een taak te vertellen hoe het gaat.
- Vergelijk je werkwijze op een taak met die van andere leerlingen of studenten.
- Voer je planning uit.

5. Evalueren (Terugkijken)

Bij de strategie 'terugkijken' kijk je terug op de leertaken en het leerproces en trek je daaruit een conclusie of les.

Tips:

- Controleer je antwoorden, berekeningen en teksten voor je ze inlevert.
- Probeer na een toets of een ander beoordelingsmoment een redelijk accuraat beeld te vormen van hoe je het hebt gedaan.

- Denk bij een beoordeling na over je fouten en wat er beter had gekund.
- Probeer na een taak te vertellen wat je de volgende keer weer zo gaat doen en wat je anders wil aanpakken.
- Beschouw fouten (ook) als iets waar je van kunt leren.

6. Herhalen

De strategie 'herhalen' is gericht op het letterlijk herhalen van de leerstof of een bepaalde vaardigheid. Hierdoor blijft de stof actief in het kortetermijngeheugen, zodat ermee gewerkt kan worden.

Tips:

- Verspreid de leerstof in de tijd en herhaal de leerstof meerdere keren.
- Herhaal de leerstof in verschillende volgordes.
- Lees voor een tentamen het materiaal verschillende keren door.
- Schrijf stukjes tekst letterlijk over.
- Onderstreep kernwoorden of -zinnen in een tekst.
- 'Stamp' woordjes/definities.
- Herhaal tijdens de uitvoering van een taak een regel of ezelsbruggetje voor jezelf.

7. Dieper verwerken (Verdiepen)

De strategie 'verdiepen' is gericht op het actief bezig zijn met de leerstof. Je herhaalt de leerstof niet letterlijk maar je verwerkt het op een andere manier, bijvoorbeeld in beelden of andere woorden. Je denkt actief na over de leerstof die je krijgt aangeboden.

Tips:

- Stel jezelf inhoudelijke vragen over de leerstof.
- Bedenk voorbeelden bij de leerstof.
- Bedenk ergens zelf een verklaring bij.
- Gebruik een ezelsbruggetje.
- Maak aantekeningen als er iets wordt verteld.
- Leg verband tussen de stof en wat je eerder hebt geleerd.

8. Organiseren (Structureren)

De strategie 'structureren' gaat over het categoriseren, rangordenen, onderstrepen of samenvatten van de leerstof in tabellen, stroomdiagrammen, en andere grafische en schematische weergaven. Door informatie op een duidelijke manier te structureren, wordt het gemakkelijker om informatie in het geheugen op te slaan. De structuur vormt als het ware de kapstok van het geheugen waar de informatie kan worden 'aangehaakt'.

Tips:

- Vat de leerstof samen. Dit helpt bij het dieper verwerken van de leerstof.
- Leg in de leerstof uit wat de hoofd- en bijzaken zijn.
- Maak op basis van de leerstof een grafiek of tabel.
- Maak een tekening of mindmap die de stof samenvat.
- Maakt een PowerPointpresentatie met daarin kernwoorden ter ondersteuning van een presentatie.
- Sorteert objecten op basis van een gemeenschappelijk kenmerk, zoals kleur of vorm.
- Kort een tekst in zonder de rode draad te verliezen.

9. Zelfmanagement (Jezelf organiseren)

De strategie 'jezelf organiseren' is gericht op het in goede banen leiden van je eigen energie, impulsen, behoeftes en inspanningen. Je begint aan een taak, ongeacht de moeilijkheidsgraad, met als doel dit tot een goed einde te brengen. Je laat je niet afleiden en werkt doelgericht.

Tips:

- Werk gericht aan een doel, ook al is de weg daarnaartoe saai of lastig.
- Probeer iets wat is mislukt nog een keer.
- Doe je best, ook als je een taak niet zo leuk vindt.
- Zet door, ook als je iets moeilijk vindt.
- Laat je niet afleiden door medeleerlingen.
- Hou je aandacht bij de les, ook al interesseert je de materie niet.

10. Omgeving managen (Omgeving organiseren)

De strategie 'omgeving organiseren' is gericht op het creëren van een leeromgeving waarin optimaal geleerd kan worden. Om optimaal te kunnen leren, moet deze fysieke omgeving 'meewerken'.

Tips:

- Krijg inzicht in de prikkels die je nodig hebt of moet vermijden om goed te leren.
- Ga op eigen initiatief naar een omgeving die stimulerend werkt bij het leren.
- Zoek doelgericht de informatie die je nodig hebt voor het leren.
- Vraag om middelen – zoals bijvoorbeeld een boek – die je nodig hebt om een taak te kunnen uitvoeren of koop de benodigde studiematerialen.

11. Organiseren van de sociale omgeving (Anderen organiseren)

De leerstrategie 'anderen organiseren' gaat over het managen van de sociale omgeving om zelf optimaal te kunnen leren. Je managet je sociale omgeving bijvoorbeeld door (hulp) te vragen, de ander te vragen het gedrag aan te passen (bijvoorbeeld stiller zijn). Je komt voor jezelf op.

Tips:

- Vraag om hulp of advies.
- Vraag een medeleerling/-student om samen aan een taak te werken.
- Zeg er iets van als medeleerlingen/-studenten je proberen af te leiden.
- Kom voor jezelf op als anderen iets doen of willen wat je concentratie of leerproces belemmert.

12. Zelfeffectiviteit (Jezelf vertrouwen)

De strategie 'jezelf vertrouwen' is gericht op het krijgen van vertrouwen in je eigen kunnen om een bepaalde studieactiviteit tot een succes te brengen. Zelfvertrouwen kan helpen om jezelf te motiveren.

Tips:

- Begin energiek en opgewekt aan een taak.
- Vraag om een moeilijker taak.
- Leg een medeleerling uit hoe iets zit.

- Probeer niet (erg) zenuwachtig te zijn voor toetsen of presentaties.
- Spreek positieve verwachtingen uit over je prestaties.

13. Taakwaarde (Het nut zien)

De strategie 'het nut zien' geeft inzicht in de waarde van de leerstof of een leertaak. Dit gebruik je om jezelf te motiveren.

Tips:

- Leg uit waarom het belangrijk is om een bepaalde taak goed te kunnen.
- Leg het praktisch nut uit van een taak: wat kun je ermee buiten je school/studie? Wat kun je er in de toekomst mee?
- Toon interesse in de leerstof.
- Noem voorbeelden waarbij een bepaalde vaardigheid van pas komt.
- Bedenk positieve gevolgen van het beheersen van een bepaalde vaardigheid.
- Bedenk negatieve gevolgen van het niet beheersen van een bepaalde vaardigheid.

14. Doeloriëntatie (Jezelf motiveren)

Bij de strategie 'jezelf motiveren' spreek je je eigen (intrinsieke) motivatie aan voor leren en kan je deze inzetten tijdens het leren. Je hebt de energie die nodig is om een doel te bereiken en vertoont het gedrag dat daarvoor nodig is.

Tips:

- Investeer tijd en energie in schoolwerk/je studie.
- Maak een taak af, ook als het moeilijk wordt.
- Streef ernaar om een goede prestatie neer te zetten: een 6 is niet genoeg.
- Motiveer jezelf om te verbeteren.
- Ga aan de slag met schoolwerk/je studie, zonder aanmoediging van buitenaf.
- Wees trots op je werk.

Vaardighedenraamwerk: vergelijking SLO

Het vaardighedenraamwerk wat voor u ligt is gebaseerd op verschillend wetenschappelijk onderzoek. Zo ook op het ontwikkelwerk dat SLO (het landelijk expertisecentrum voor het curriculum) uitvoert en publiceert. Het is hierbij belangrijk om in acht te nemen dat het vaardigheden model van SLO een andere ontstaansgeschiedenis, functie en doelgroep heeft dan het vaardighedenraamwerk. Zo is het model van SLO ontwikkeld om vaardigheden een plek in het landelijke curriculum te geven en is het vaardigheden raamwerk ontwikkeld om in kaart te brengen welke vaardigheden bijdragen aan een soepele transitie van het voortgezet onderwijs naar het hoger onderwijs. Daarnaast hanteert SLO een andere definitie van vaardigheden dan waarvan is uitgegaan bij het vaardighedenraamwerk. SLO definieert een vaardigheid als het vermogen om door middel van denken en handelen op basis van bepaalde kennis problemen op te lossen of taken adequaat uit te voeren (Sol & Visser, 2023). Het vaardighedenraamwerk definieert vaardigheden als de combinatie van kennis, vaardigheden en houdingen die leerlingen en studenten in staat stellen om effectief en doelgericht te functioneren binnen hun onderwijs- en professionele context.

De publicaties van SLO vormen voor het vo-ho vaardighedenraamwerk een stevige basis, omdat ze aansluiten bij de breed gedragen vaardigheden binnen het landelijke curriculum voor het primair en voortgezet onderwijs. Ten tijde van de ontwikkeling van het vaardighedenraamwerk werd door SLO nog gewerkt met de 21e -eeuwse vaardigheden. Zij hebben echter in het kader van de actualisatie van het landelijk curriculum een nieuwe vaardigheden indeling opgesteld (SLO, 2025).

Deze nieuwe indeling van SLO omvat vijf clusters:

1. Leervoorwaardelijke vaardigheden: sociaal handelen, samenwerken en leervaardigheden.
2. Basisvaardigheden: basisvaardigheden van taal, rekenen, digitale geletterdheid en burgerschap.
3. Vakspecifieke vaardigheden
4. Denkvaardigheden: analytisch, kritisch en creatief denken.
5. Samengestelde vaardigheden: onderzoeken, ontwerpen en loopbaanvaardigheden.

De toelichting van deze vaardigheden en de verantwoording van de nieuwe indeling is te vinden op de website van SLO

Het ontwikkelde vaardighedenraamwerk en de onderbouwing daarvan is mede gebaseerd op de indeling van de 21e-eeuwse vaardigheden. Omdat de nieuwe indeling van vaardigheden van SLO daarvan afwijkt, is hieronder een vergelijking opgesteld.

Deze vergelijking laat zien welke vaardigheden uit het vaardighedenraamwerk wel overeenkomen met de nieuwe en oude indeling van SLO en welke niet, zodat de wetenschappelijke onderbouwing van de gebruikte vaardigheden in het vaardighedenraamwerk te allen tijde herleid kan worden. Vaardigheden die niet overeenkomen met de indeling van SLO worden onderbouwd met ander wetenschappelijk onderzoek.

Het is belangrijk om te benadrukken dat het in de eerste plaats niet zozeer gaat om de wijze waarop vaardigheden worden gecategoriseerd, maar om welke vaardigheden daadwerkelijk door leerlingen aangeleerd en ontwikkeld worden. De vaardigheden zoals omschreven in het raamwerk behouden hun waarde en relevantie; zij blijven belangrijk om leerlingen goed voor te bereiden op een succesvolle overstap van het voortgezet onderwijs naar het hoger onderwijs. Dat een aantal vaardigheden en deelvaardigheden in het raamwerk niet is opgenomen in de nieuwe indeling van SLO van vaardigheden in het landelijke curriculum voor het funderend onderwijs, komt deels doordat deze deelvaardigheden door SLO niet als vaardigheden worden gezien (SLO hanteert een andere definitie van vaardigheden), en deels doordat ze niet in een landelijke curriculum voor primair en voortgezet onderwijs passen.

Vaardigheden en deelvaardigheden in het vaardighedenraamwerk		Valt binnen het volgende cluster van de 21e-eeuwse vaardigheden	Valt binnen het volgende cluster van de nieuwe indeling van SLO
1.1 Coping en veerkracht	a. Vertrouwen in eigen kunnen	-	-
	b. Gevoel van verbondenheid	-	-
	c. Emotionele reactiviteit	-	-
	d. Coping strategieën toepassen	-	-
1.2 Motivatie	a. Doelen stellen	Zelfregulering	-
	b. Doelorientatie		-
	c. Taakwaarde		-
1.3 Beslissingen nemen	a. Kansen creëren en aangrijpen	-	-
1.4 Waardenontwikkeling		-	-
2.1 Interpersoonlijke vaardigheden	a. Peer to peer feedback/interactie	Samenwerken	-
2.2 Samenwerken	a. Organiseren van de sociale omgeving		1. Leervoorwaardelijke vaardigheden
	b. Inzet voor samenwerken		

2.3 Interculturele sensitiviteit	a. Reflecteren op eigen identiteit	Sociale en culturele vaardigheden	-
	b. Waarde hechten aan culturele diversiteit		-
	c. Intercultureel communiceren en handelen		1. Leervoorwaardelijke vaardigheden
2.4 Netwerken		Mediawijsheid	5. Samengestelde vaardigheden (enkel i.v.m. loopbaanvaardigheden)
3.1 Zelfregulatie: metacognitieve kennis en vaardigheden	a. Inzet van algemene metacognitieve kennis	Zelfregulering	1. Leervoorwaardelijke vaardigheden
	b. Inzet van metacognitieve kennis		
	c. Zelfmanagement		
	d. Omgeving managen		
	e. Plannen en voorspellen		
	f. Zelfstudie, monitoren en controleren		
	g. Evalueren		
3.2 Cognitieve vaardigheden	a. Elaboratievaardigheden	Zelfregulering	-
	b. Organisatievaardigheden		-
	c. Herhalingsvaardigheden		-
3.3. Onderzoeksvaardigheden	a. Hanteren onderzoekscyclus	-	5. Samengestelde vaardigheden
3.4 Communicatieve vaardigheden	a. Leesvaardigheid Ned/Engels	-	-
	b. Schrijfvaardigheden Ned/Engels		-
	c. Spreekvaardigheid Ned/Engels		-
	d. Basis gespreksvaardigheden	Communiceren	-
3.5 Redeneer vaardigheden	a. Kritisch denken	Kritisch denken	4. Denkvaardigheden
	b. Probleemoplossend denken	Probleem oplossend denken en handelen	-
	c. Analytisch denken	Kritisch denken	4. Denkvaardigheden
	d. Creatief denken	Creatief denken en handelen	4. Denkvaardigheden
	e. Ethisch denken	-	-
	f. Ondernemend denken	Creatief denken en handelen	-
	g. Systematisch redeneren/beargumenteren	-	-

3.6 Digitale vaardigheden	a. ICT-vaardigheden	ICT-(basis)vaardigheden	2. Basisvaardigheden
	b. Computational thinking	Computational thinking	
	c. Informatie vaardigheden	Informatie vaardigheden	
	d. Mediawijsheid inzetten	Media wijsheid	

Literatuurlijst

Adelman, C., Ewell, P., Gaston, P., & Schneider, C. G. (2014). *The Degree Qualifications Profile: A Learning-Centered Framework for What College Graduates Should Know and Be Able to Do to Earn the Associate, Bachelor's or Master's Degree*. Lumina Foundation for Education.

Arum, R., & Roksa, J. (2011). *Academically adrift: Limited learning on college campuses*. University of Chicago Press.

Atkinson, R. K., Levin, J. R., Kiewra, K. A., Meyers, T., Kim, S. I., Atkinson, L. A., Renandya, W. A., & Hwang, Y. (1999). Matrix and mnemonic text-processing adjuncts: Comparing and combining their components. *Journal of Educational Psychology*, 91(2), 342.

Barnett, J. E., Di Vesta, F. J., & Rogozinski, J. T. (1981). What is learned in note taking? *Journal of Educational Psychology*, 73(2), 181.

Benjamin, A. S., & Tullis, J. (2010) What makes distributed practice effective? *Cognitive Psychology*, 61, 228-247.

Benton, S. L., Kiewra, K. A., Whitfill, J. M., & Dennison, R. (1993). Encoding and external-storage effects on writing processes. *Journal of Educational Psychology*, 85(2), 267.

Boekhorst, J. te. (2010). *DVL: Doelen en Vaardigheden Lijst*. Enschede: SLO

Brown, S. D., Tramayne, S., Hoxha, D., Telander, K., Fan, X., & Lent, R. W. (2008). Social cognitive predictors of college students' academic performance and persistence: A meta-analytic path analysis. *Journal of Vocational Behavior*, 72(3), 298-308.

Bureau ICE en Stichting Havisten Competent. (2006). *Havisten competent naar het HBO. Competentieprofiel voor de overgang van havo naar hbo*. Geraadpleegd op 8 maart 2021, van Microsoft Word - competentieprofielICE.doc (havistencompetent.nl)

Change, E. (2015). *Transition Skills and Strategies*.

Clercq, De. M., Galand, B., & Frenay, M. (2017). Transition from high school to university: a person-centered approach to academic achievement. *European journal of psychology of education*, 32(1), 39-59.

Conley, D. T. (2007). *Redefining college readiness*. Educational Policy Improvement Center (NJ1).

- Conley, D. T. (2008). Rethinking college readiness. *New directions for higher education*, 2008(144), 3-13.
- Conley, D. T. (2012). A Complete Definition of College and Career Readiness. Educational Policy Improvement Center (NJ1).
- Conley, D., & Seburn, M. (2014). Transition readiness: Making the shift from high school to college in a social media world. *Postsecondary play: The role of games and social media in higher education*, 71-102.
- Cronjé, J. (2018). Towards a Model for Assessment in an Information and Technology-Rich 21st Century Learning Environment. Occasional Paper, 37.
- Curriculum.nu & SLO (2018). Handreiking brede vaardigheden. Geraadpleegd op 10 mei 2021, van <https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/04/Rapport-Handreiking-brede-vaardigheden.pdf>
- Curriculum.nu. (2018). Handreiking brede vaardigheden. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van <https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/04/Rapport-Handreiking-brede-vaardigheden.pdf>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2013). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Springer Science & Business Media.
- Dijkstra, D., Bunnik, P. & Krikke, A. (2021). *Zelfregulerend leren. Effectiever leren met leerstrategieën*. Amsterdam: Boom.
- Dijkstra, P. (2019). *Effectiever studeren. Leerstrategieën voor het hoger onderwijs*. Amsterdam: Boom.
- Dost, F., Driessen, R., Egmond, M, van., Flim, B. J., Hoogendoorn, E., Huitema, I., Nauta, J., Postema, J., Schadron, R. & IJsenbrand, I. (2017). *Generieke studievaardighedenset voor doorstroom havo-HBO*. VO-raad.
- Dunlosky, J., Rawson, K. A., Marsh, E. J., Nathan, M. J., & Willingham, D. T. (2013). Improving students' learning with effective learning techniques: Promising directions from cognitive and educational psychology. *Psychological Science in the Public Interest*, 14(1), 4-58.
- Fiorella, L., & Mayer, R. E. (2016). Eight ways to promote generative learning. *Educational Psychology Review*, 28(4), 717-741.
- Gil, L., Bråten, I., Vidal-Abarca, E., & Strømsø, H. I. (2010). Summary versus argument tasks when working with multiple documents: Which is better for whom?. *Contemporary Educational Psychology*, 35(3), 157-173.

- Godor, B. P., & Van der Hallen, R. (2021). Investigating the susceptibility to change of coping and resiliency during COVID-19. *Scandinavian Journal of Psychology*.
- Graham, S., & Perin, D. (2007). A meta-analysis of writing instruction for adolescent students. *Journal of educational psychology*, 99(3), 445.
- Graham, S., Gillespie, A., & McKeown, D. (2013). Writing: Importance, development, and instruction. *Reading and writing*, 26(1), 1-15.
- Hart, N. van. der. (2019). Talentontwikkeling: de waarde van executieve functies. Geraadpleegd op 04-02-2021, van <https://wijleren.nl/talentontwikkeling-executieve-functies.php>
- Hattie, J. A. (2019). *De impact van leren zichtbaar maken*. Rotterdam: Bazalt Educatieve Uitgaven.
- Hattie, J. A. (2019). *Leren zichtbaar maken*. Rotterdam: Bazalt Educatieve Uitgaven.
- Haugwitz, M., Nesbit, J. C., & Sandmann, A. (2010). Cognitive ability and the instructional efficacy of collaborative concept mapping. *Learning and individual differences*, 20(5), 536-543.
- Hood, C. L. (2019). The process of aligning student learning outcomes across the campus: The Stockton University example. Urbana, IL: University of Illinois and Indiana University, National Institute for Learning Outcomes Assessment (NILOA).
- Huibers, M. J. (2010). *Middelbaar opgeleide jongeren in de boundaryless career: Validatie van een vragenlijst voor loopbaancompetenties* (Master's thesis).
- Johnston, H. (2010). *Transition from High School to College*. Research Brief. Education Partnerships, Inc.
- King, A. (1992). Comparison of self-questioning, summarizing, and notetaking-review as strategies for learning from lectures. *American Educational Research Journal*, 29(2), 303-323
- Kirsten, I. (z.d.). *Netwerken: Zo maakt je leerling contact*. Geraadpleegd op 23 februari 2021, van <https://boomberoepsonderwijs.nl/loopbaancompetentie-netwerken-lob/>

- Kivunja, C. (2014). Do You Want Your Students to Be Job-Ready with 21st Century Skills? Change Pedagogies: A Pedagogical Paradigm Shift from Vygotskyian Social Constructivism to Critical Thinking, Problem Solving and Siemens' Digital Connectivism. *International Journal of Higher Education*, 3(3), 81-91.
- Kostons, D., Donker, A.S., & Opdenakker, M.C. (2014). Zelfgestuurd leren in de onderwijspraktijk. Een kennisbasis voor effectieve strategie-instructie. *GLION onderwijs/onderzoek*. Groningen: Rijksuniversiteit.
- Kramer-Tinnemeier, W. M. (2018). Actief executief. Venlo: Novilo.
- Krumrei-Mancuso, E. J., Newton, F. B., Kim, E., & Wilcox, D. (2013). Psychosocial factors predicting first-year college student success. *Journal of College Student Development*, 54(3), 247-266.
- Kuijpers, M. A. C. T. (2003). Loopbaanontwikkeling (proefschrift). Enschede: Twente University Press.
- Laanan, F. S., Starobin, S. S., & Eggleston, L. E. (2010). Adjustment of community college students at a four-year university: Role and relevance of transfer student capital for student retention. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, 12(2), 175-209.
- Lent, M., & Souverijn, M. (2016). Goal Setting and Raising the Bar: A Field Experiment.
- MacArthur, C. A., Philippakos, Z. A., & Ianetta, M. (2015). Self-regulated strategy instruction in college developmental writing. *Journal of Educational Psychology*, 107(3), 855-867.
- Malenfant, K. J., & Brown, K. (2017). Creating sustainable assessment through collaboration: A national program reveals effective practices. *Occasional Paper*, (31).
- Mayer, R. E. (1992). Thinking, problem solving, cognition. WH Freeman/Times Books/Henry Holt & Co.
- Mayer, R. E., & Anderson, R. B. (1992). The instructive animation: Helping students build connections between words and pictures in multimedia learning. *Journal of Educational Psychology*, 4, 444-452.
- McDaniel, M. A., & Donnelly, C. M. (1996). Learning with analogy and elaborative interrogation. *Journal of Educational Psychology*, 88, 508-519.

- Meijers, F. Kuijpers, m. & Winters, A. (2010). Leren kiezen / kiezen leren. Een literatuurstudie. 's – Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Meijers, F., Kuijpers, M. & Bakker, J. (2006). Over leerloopbanen en loopbaanleren, loopbaancompetenties in het (v)mbo. Het Platform Beroepsonderwijs.
- Nesbit, J. C., & Adesope, O. O. (2006). Learning with concept and knowledge maps: A meta-analysis. *Review of educational research*, 76(3), 413-448.
- Nota, L., Soresi, S., & Zimmerman, B. J. (2004). Self-regulation and academic achievement and resilience: A longitudinal study. *International journal of educational research*, 41(3), 198-215.
- Parker, J. D., Summerfeldt, L. J., Hogan, M. J., & Majeski, S. A. (2004). Emotional intelligence and academic success: Examining the transition from high school to university. *Personality and individual differences*, 36(1), 163-172.
- Peverly, S. T., Brobst, K. E., Graham, M., & Shaw, R. (2003). College adults are not good at self-regulation: A study on the relationship of self-regulation, note taking, and test taking. *Journal of Educational Psychology*, 95(2), 335.
- Phan, H. P. (2009). Relations between goals, self-efficacy, critical thinking and deep processing strategies: a path analysis. *Educational Psychology*, 29(7), 777-799.
- Pintrich, P.R. (2000). The role of goal orientation in self-regulated learning. In Boekaerts, M., Zeidner, M., & Pintrich, P. R. (Eds.). (1999). *Handbook of self-regulation*. Elsevier.
- Prince-Embury, S., & Saklofske, D. H. (Eds.). (2012). *Resilience in children, adolescents, and adults: Translating research into practice* (Vol. 12). Springer Science & Business Media.
- Prince-Embury, S., Saklofske, D. H., & Nordstokke, D. W. (2017). The resiliency scale for young adults. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 35(3), 276-290.
- Rawson, K. A., Thomas, R. C., & Jacoby, L. L. (2014). The power of examples: Illustrative examples enhance conceptual learning of declarative concepts. *Educational Psychology Review*, 27, 483-504.

- Roediger III, H. L., Putnam, A. L., & Smith, M. A. (2011). Ten benefits of testing and their applications to educational practice. *Psychology of learning and motivation*, 55, 1-36.
- Rohrer, D. (2012). Interleaving helps students distinguish among similar concepts. *Educational Psychology Review*, 24, 355-367.
- Rooij, E. van. (2018). Secondary school students' university readiness and their transition to university. Rijksuniversiteit Groningen.
- Rosenshine, B. (2012). Principles of instruction: Research-based strategies that all teachers should know. *American educator*, 36(1), 12.
- Rummel, N., Levin, J. R., & Woodward, M. M. (2003). Do pictorial mnemonic text-learning aids give students something worth writing about?. *Journal of Educational Psychology*, 95(2), 327.
- Scevak, J. J., Moore, P. J., & Kirby, J. R. (1993). Training students to use maps to increase text recall. *Contemporary Educational Psychology*, 18(4), 401-413.
- Schmitt, N. (2012). Development of rationale and measures of noncognitive college student potential. *Educational Psychologist*, 47(1), 18-29.
- Seligman, M.E.P. (2011). *Flourish*. New York: Free Press.
- Shavelson, R. J. (2007). Assessing student learning responsibly: From history to an audacious proposal. *Change: The Magazine of Higher Learning*, 39(1), 26-33.
- SLO. (2025). Clusters van vaardigheden in het landelijke curriculum. Geraadpleegd op 7 mei 2025 van <https://www.slo.nl/thema/meer/vaardigheden-landelijke-curriculum/clusters-vaardigheden-landelijke-curr/>
- Soemer, A., & Schwan, S. (2012). Visual mnemonics for language learning: Static pictures versus animated morphs. *Journal of educational psychology*, 104(3), 565.
- Stemler, S. E. (2012). What should university admissions tests predict?. *Educational Psychologist*, 47(1), 5-17.
- Tang, Y. V., & Wong, S. L. (2015). Bridging students: successful transition from high school to college.

- Thijs, A., Berlet, I., Wanner, P., Langberg, M., Jacobs, H. & Bulthuis, F. (2008). Omgaan met culturele diversiteit in het onderwijs. Een verkennende literatuurstudie. Enschede: SLO.
- Tilburg University. (2021). Doorlopende Leerlijn Academische Vaardigheden. Onderdeel C Onderzoeksvaardigheden. Geraadpleegd op 21 februari 2021, van AV-Doorlopende-leerlijn-AcVa-Onderdeel-C-Onderzoeksvaardigheden (4).pdf
- Tilburg University. (2021). Leerlijn Academische Vaardigheden. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van https://www.tilburguniversity.edu/nl/onderwijs/bacheloropleidingen/informatie-voor-middelbare-scholen/leerlijn-academische-vaardigheden?utm_source=brief&utm_medium=print
- Venezia, A., & Jaeger, L. (2013). Transitions from high school to college. The future of children, 117-136.
- Wang, A. Y., & Thomas, M. H. (2000). Looking for long-term mnemonic effects on serial recall: The legacy of Simonides. *American Journal of Psychology*, 113(3), 331-340.
- Weinstein, C. E., Husman, J., & Dierking, D. R. (2000). Self-regulation interventions with a focus on learning strategies. In *Handbook of self-regulation* (pp. 727-747). Academic Press.
- Weinstein, C.E., Jung, J, & Acee, T.W. (2010). Learning Strategies. In V.G. Aukrust (Ed.). *Learning and cognition in education* (pp.137-143). Oxford: Academia Press.
- Weinstein, C.E., Tomberlin, T., Julie, A., & Kim, J. (2004). Helping students to become strategic learners: The roles of assessment, teachers, instruction, and students. In J. Ee, A. Chang & O. Tan (Eds.), *Thinking about thinking: What educators need to know* (pp. 282-310). Boston: McGraw Hill.
- Wetenschapsknooppunt Zuid-holland. (2020). Onderzoekend leren. Toelichting van de onderzoekscyclus en de onderzoeksvaardigheden voor het voortgezet onderwijs. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Wilson-Strydom, M. (2016). A capabilities list for equitable transitions to university: A top-down and bottom-up approach. *Journal of Human Development and Capabilities*, 17(2), 145-160.
- Wittrock, M. C., & Alesandrini, K. (1990). Generation of summaries and analogies and analytic and holistic abilities. *American Educational Research Journal*, 27(3), 489-502.

Wong, B. Y. L. (1985). Self-questioning instructional research: A review. *Review of Educational Research*, 55, 227-268.

Zajacova, A., Lynch, S. M., & Espenshade, T. J. (2005). Self-efficacy, stress, and academic success in college. *Research in higher education*, 46(6), 677-706.

Zanden, van. der. P. J. A. C. (2019). First-year student success at university: Domains, predictors, and preparation in secondary education (Doctoral dissertation, [Sl: sn]).

Zimmerman, B.J. (2008). Investigating self-regulation: A social cognitive perspective. In: M. Boekaerts & P.R. Pintrich (Eds.) *Handbook of self-regulation* (pp. 13-39). San Diego, CA: Academic Press.